

HALEP MEVLEVÎHÂNESİ

Sezai KÜÇÜK*

GİRİŞ

Mevlana Celâleddin Rûmî'nin 1273 yılında Konya'da vefatından sonra adına oğlu Sultan Veled (ö. 1312) tarafından kurulan Mevlevîlik, Selçuklular devrinden başlayarak Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen süre içerisinde, toplumu derinden etkileyen tarikatların başında gelmiştir. Mevlânâ'nın sağlığında özel toplantılar düzenleyip, dinî sohbetler, zikir ve semâ' yaptığı Konya'daki dergâhı merkez olmak üzere, kısa sürede gerek çelebiler gerekse Mevlevî dedeleri vasıtasıyla Anadolu ve diğer İslâm beldelerinde yaygınlık kazanmış ve buralarda mevlevîhâneler tesis edilmiştir.¹ Tesis edilen bu mevlevîhâneler fonksiyonları bakımından iki gruba ayrılırlar: 1- Âsitâneler, 2- Zâviyeler.

Farsça'da "kapı eşiği, kapı dibi, eşik yanı"² gibi anlamlara gelen âstân kelimesinden türetilen âsitâne, Türkçe'de âstâne veya âsitâne şeklinde kullanımı yaygınlık kazanmış ve Osmanlı devrinde bir tarikatın veya bir tarikat kolunun merkezi olan tam teşekküllü tekke-ler için isim olmuştur.³ Hücre, küçük oda anlamlarına gelen zaviye ise; herhangi bir tarikata ait olup içinde dervişlerin yaşadığı ve gelip geçen yolcuların misafir edildiği binalardır.⁴

Mevlevîlikte âsitânenin diğer tarikatlarda bulunmayan farklı bir anlamı vardır. Bu tarikat erkanına göre âsitâneler, içerisinde bin bir günlük çile çıkartılan, zâviyelere göre daha geniş bir alanda kurulan ve dervişlerin eğitim ihtiyaçlarına göre mîmarî özellikler taşıyan dergâhlardır. Küçük Mevlevî tekkelerine de zâviye tâbir olunmuştur. Âsitâneler zâviyelerden büyük sayılmış, zâviye şeyhleri mevki bakımından âsitâne şeyhlerinden aşağı tutulmuştur.

* Arş. Gör. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı.

1 Geniş bilgi için bk. Ahmet Eflâki, II, 313, 337, 326; Gölpinarlı, s. 19-127. Tesis edilen mevlevîhaneler listesi için bkz. Gölpinarlı, s. 330-335; Önder, Konya Mevlânâ Dergâhı, 141-142.

2 Muhammed Tancî, s. 37.

3 Pakalın, I, 94; Baha Tanman "Âsitâne", *D/İA*, III, 485.

4 Pakalın, III, 648; Ocak, s. 250.

Çile âsitanelerde çıkarılmış, dervişler bu tekkelerde yetiştirilmiş ve zâviyelerde hizmet etmek çile çıkarmak sayılmamıştır.

Mevlevî Tarikati'nin merkezi sayılan Konya'da Âsîtâne-i Âliyye de denilen Mevlâna Dergâhı'ndan başka bu özel anlamda âsîtâne olan mevlevîhâneler şunlardır:

1-Afyonkarahisar	6-Kütahya
2-Eskişehir	7-Manisa
3-Gelibolu	8-Mısır
4-Bursa	9-Rumeli(Yenişehir)
5-Kastamonu	10-Halep

Konya'dan sonraki âsitaneler içinde birinci derecede Afyonkarahisar, ikinci derecede de Manisa ve Halep dergâhları gelmiştir. İstanbul'daki beş mevlevîhânenin de dördü (Galata (Kulekapısı), Yenikapı, Beşiktaş (daha sonra Bahariye), Kasımpaşa) âsîtâne kabul edilmiş, Üsküdar ise fonksiyonu itibariyle zâviye statüsünde kalmıştır.⁵

Konumuz olan Halep Mevlevîhânesi âsîtâne olarak, kuruluşundan itibaren 1925 yılında tekkelerin kapatılmasıyla tarikatın son merkezi olarak kaldığı zamana kadar, bu bölgede en önemli Mevlevî temsilciliklerinden biri olmuştur.⁶

Özellikle son zamanlarda Halep, Kütahya ve Manisa Tekkeleri'ne çok sayıda çelebi gönderilmesi bu dergâhların tarikat içerisindeki önemlerine birer işaret kabul edilebilir. Bunlardan Arap dünyasında Osmanlı kültürünü temsil eden merkezlerinden biri kabul edilen Halep Mevlevîhânesi,⁷ çoğu zaman daha sonra önemli âsîtanelere şeyh olarak atanacaklar, mevlevî dedeleri ve bilhassa son zamanlarda, Konya'da Mevlânâ Dergâhı'na postnişin olacak çelebiler için bir yetiştirme yeri veya geçiş noktası olarak göze çarpmaktadır.⁸ Halep Mevlevîhânesi'nde bir süre görev yaptıktan sonra Yenikapı Mevlevîhânesi'ne tayin edilen Mûsa Dede, Üsküdar Mevlevîhânesi'ne postnişin olan Ahmed Remzi Dede ve son devrin çelebilerinden Âmil Çelebi buna birer örnektir.

5 Gölpınarlı, s. 334; Pakalın, I, 94; B. Tanman, III, 486-487.

6 Klaus Kreiser, s. 107.

7 Kreiser, s. 104. Bu gün bu bölgede (Suriye) Halep Mevlevihanesi'nden başka, Şam, Hama, Humus ve Lazkiye Mevlevîhâneleri bulunmaktadır. Bunlardan gezip görme imkanını bulduğumuz (1998) Şam (Dimeşk) Mevlevîhânesi, Şam'ın merkezinde Hicaz demiryolu projesi çerçevesinde Abdülhamit Han tarafından inşa ettirilen tren istasyonunun karşısında Tengiz Camii'nin batısında bulunmaktadır. Bütün Mevlevî dergâhlarında olduğu gibi semâ'hâne, mescid ve hamuşân gibi müstemilâtı bulunan tekkenin bânisi, mescid kısmının kuzey duvarına bitişik merkadi bulunan Muhammed Kartal Dede (ö. 1033/1623)'dir. Arap mimarî tarzıyla yapılmış olan minaresinin aleminde ve iki kubbeli semâ'hânenin kubbelerinde, mevlevî tarikatının sembolü olan sikke şeklinde alemler bulunmaktadır. Yıllardır kullanılmadığı için harâbe haline gelen sema'hânesi'nde onarım faaliyetleri devam eden tekkenin, hamuşân ve diğer müstemilâtının da onarım ihtiyacı bulunmaktadır. Bu gün Şam'da yaşayan ve son şeyh Saîd Dede'nin mahdumu Fâik Dede (ö.1965)'nin evlatlarından oluşan bir aile, halen "el-Mevlevî" soyadını kullanmaktadır.

8 Gölpınarlı, s. 335.

Bugüne kadar yukarıda ismi geçen mevlevîhânelerle ilgili çeşitli araştırmalar yapılmışsa da Halep Mevlevîhânesi'ne dâir yapılmış Türkçe veya başka bir dilde çalışma bilinmemektedir. Arap âleminde ise, Klaus Kreiser'in ifadesiyle, "Kökenleri Arap dünyasının dışında bulunan belli tarikatlara daha yakından bakılacak olursa, Arapça mahallî kroniklerin bu tarikatlarla ilgili derviş, tekke, zaviye ve hankahlardan çoğu zaman, ancak topluca ve dar bir özetlemeyle söz ettikleri"⁹ görülür.

Biz bu çalışmamızda Halep Mevlevîhânesi'nin tesisinden başlayarak, postnişinlik makamına atanmış olan şeyhlerini, mevlevîhânenin müstemilatını elimizdeki bilgi ve belgelerle ortaya koymaya çalışacağız.

I. HALEP MEVLEVÎHÂNESİ'NİN TESİSİ

Konya'da tesis edilen Konya Mevlevî Dergâhı'ndan sonra mevlevîhânelerin kurulmasında ve yayılmasında birinci derecede çelebiler etkili olmuştur. İlk devir diye isimlendirilen bu dönemde Anadolu'nun pek çok yerinde ya bizzat çelebiler veya çelebilerin gönderdiği halifeleri tarafından mevlevîhâneler tesis edilmiştir.¹⁰

Mevlevîlik'in yayılmasında ve tekkelerin açılmasında birinci derecede âmil olan çelebilerin temsil ettikleri bu ilk devirden sonra, Mevlevîlik'i bilhassa Dîvâne Mehmet Çelebi (ö. 951/1544'ten sonra) yaymıştır. Lazkiye, Mısır (Kahire), Cezayir, Sakız, Eğridir, Sındıklı, Midilli, Muğla, Burdur ve İstanbul'daki Galata (Kulekapısı) mevlevîhâneleri ve rivâyetlere göre Fars ülkesindeki mevlevîhâne ve Halep mevlevîhânesi onun zamanında ve onun gayretiyle açılmıştır.¹¹

Sakıp Dede'nin naklettiğine göre, Mevlevîlik'in Şems kolundan olduğu belirtilen Dîvâne Mehmet Çelebi, daha gençliğinde, sırtında Kalenderî abası, başında ise bazen Mevlevî bazen de Kalenderî külâhıyla, zaman zaman saçlarını, kaşlarını, bıyıklarını ve sakalını traş (çâr-darb) ederek dağlarda ovalarda dolaşmış, ömrünün çoğunu seyâhatlerde geçirmiştir.¹² Yanına aldığı Mevlevî dervişleri ve Bektaşî abdallarıyla Irak'a gitmiş, Neced, Kerbelâ, Bağdat ve Sâmerrâ'da ehl-i beyt imamlarını ziyaret ettikten sonra, sekizinci imam Ali er-Rızâ'yı ziyaret etmek üzere Meşhed'e geçmiştir. Meşhed'de oranın Kalenderîleri tarafından

9 Bkz. Muhammed Kürd Ali, VI, 146; Muhammed Râgıb Halebî, I-V; Muhammed Es'ad Talas, *Âsârü'l-İslâmiyye ve târihiyye fi Haleb*, s.256-257; Abdülfettâh R. Kal'acı, s. 251. Özellikle *A'lâmü'n-nübelâ bi târihi Halebi's-şehbâ* isimli geniş hacimli eserde Halep ulemâsı ve binalarından bir çok örnek olduğu halde hiçbir Halepli mevlevîden veya Halep mevlevîhânesi'nden söz edilmemesi dikkat çekicidir.

10 Sultan Veled zamanında Şeyh Süleyman-ı Veledî Kırşehir'de, Amasyalı Alâaddin Amasya'da, Hüseyin Hüsameddin de Erzincan'da halife olarak bulunup mevlevîhâneler tesis etmişlerdir. Ulu Ârif Çelebi de Bayburt, Iğın, Akşehir, Niğde, Denizli, Lârende (Karaman) ve Tokat'a halifeler tayin ederek bu illerde mevlevîhânelerin tesisini sağlamıştır. Bk. Eflâkî, II, 313,337, 326; Gölpinarlı, s. 332.

11 Gölpinarlı, s. 334.

12 Sakıp Mustafa Dede, I, 24; Gölpinarlı, s. 109,110.

saygıyla karşılanan Çelebi, etrafındakilerle beraber tekrar Bağdat'a dönmüş ve oradan da Halep'e gitmiştir.¹³

Pîr Âdil Çelebi zamanında (1421-1460)¹⁴ kırk Mevlevî dervişiyile Horasan'a oradan Bağdat'a, oradan da Halep'e geçen Dîvâne Mehmed Çelebi, Halep'te Tâcu'l-ârifîn Ebü'l-Vefâ (ö.501/1107) soyundan ve Vefâiyye tarikatinden, Ebû Bekr el-Vefâ'nin (ö.991/1583) dergâhına inmiş ve onu, Kalenderîler gibi traş ettirip halîfe yapmış ve semâ'dan başka bütün tarikat törenlerini yapmayı izin vermiştir.¹⁵ Buradan anlaşılıyor ki, Halep'e gelen Dîvâne Mehmet Çelebi, daha önce de uğradığı yerlerde olduğu gibi burada da bir halife bırakmıştır ki, o da Ebû Bekir Vefâ (ö.991/1583)'dir.¹⁶

Başta Sâkıb Dede olmak üzere diğer bütün kaynaklar, bundan sonra Halep'te müstakil bir mevlevîhânenin kurulmasında iki isimden bahsederler: Mirza¹⁷ Fulâd ve Mirza Ulvân.¹⁸

Sâkıb Dede'nin kaydettiğine göre, Fârisî olan Mirza Fulâd ve Mirza Ulvan, Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'le savaşıp yenilgiye uğrayan Safevî hükümdarı Şah İsmail'in ileri gelen iki adamıdır.¹⁹ Savaş esnasında Şah İsmail'in yanından kaçıp Halep'e yerleşirler. Şîa Mezhebi'ne mensûb olan bu iki kişi, şîa inancından vazgeçtiklerini göstermek için²⁰ bir ehl-i sünnet tarikatı olan Mevlevîlik'e intisâb ederler ve Mevlevî tarikatı şeyhlerinden Sultan Dîvâne Mehmet Çelebi'ye derviş olurlar. Kendi mallarıyla ortaklaşa, mevcut tekkeyi yaptırırlar. Tekke inşâ edilmeden önce tekkenin yeri etrafı boş ve küçük bir tepedir. Burayı tamamen sahibinden satın alıp tekkeye vakfederler. Tekkeyi inşâ ettirdikten sonra Konya'da bulunan Molla Hünkar Çelebi Efendi²¹ tarafından Fakrî Ahmed Dede (ö.994/1585)'nin buraya şeyh olarak tayin edilmesine muvaffak olurlar.²²

Fakrî Ahmed Dede'den sonra Halep Mevlevîhânesi'nde postnişin olan zevâta ait elimizde iki ayrı liste bulunmaktadır. Birincisi, Halep Mevlevîhânesi şeyhi Sa'deddin Dede

13 Gölpinarlı, s.109,110; Ayrıca bu dipnot ve Dîvâne Mehmet Çelebi ile ilgili geniş bilgi için bk. Çıpan, s. 101-102; Azamat, "Dîvâne Mehmet Çelebi", *DİA*, IX, 435-437; Öngören, s. 163-170.

14 Konya Mevlânâ Dergâhı'nda vazife yapan çelebilerin listesi için bk. Ferit Uğur, s. 1744-1746; Gölpinarlı, s. 152-153.

15 Sakıp M. Dede, I, 24; Gölpinarlı, s.110.

16 Gölpinarlı, s. 109-110. Gölpinarlı'nın naklettiği gibi, Dîvâne Mehmet Çelebi ile ilgili tarihî malûmâtı izah etmek mümkün değildir. 1544'ten sonra vefat ettiği bilinen Dîvâne Mehmet Çelebi'nin Pîr Âdil Çelebi (1421-1460) zamanında yaşaması, Şâhidî'nin "1544 yılında Çelebi kulakları duymayacak kadar yaşlıydı." malûmâtıyla mümkün görülmemektedir. Bk. Gölpinarlı, aynı yer.

17 Mirza: "Farsça'da Emir veya Seyyid anlamına gelen bir lakaptır". bk. Muhammed Tancî, s. 609.

18 Bk. Sakıp M. Dede, II, 178-179; Ali Enverî, s. 246; Kâmil el-Bâli, II, 236, Muhammed Kürd Ali, II, 146.

19 Yavuz Sultan Selim'le Şah İsmail arasında vuku bulan bu savaş Çaldıran Ovası'nda yapıldığı için "Çaldıran Savaşı" diye bilinir ve 23 Ağustos 1514 tarihinde olmuştur. Yavuz Sultan Selim'in zaferiyle neticelenmiştir. Geniş bilgi için bk. İ. Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II, 11-14.

20 Sâkıb Dede her ne kadar bu iki kişinin şîa inancından vazgeçtiklerini göstermek için Mevlevî tarikatına intisâb ettiklerini kaydetse de, Klaus Kreiser'inde ifade ettiği gibi, Dîvâne Mehmet Çelebi'nin ehl-i beyt sevgisi ve bu sevgisinin tezâhürü olan İran seyahati, bu iki mirzanın belki de Çelebi'yi orada tanımaları Halep'te Mevlevî olmalarında etkili olmuştur. Bk. Kreiser, s. 109; Azamat, IX, 436.

21 Bu dönemde Konya'da Hüseyin Çelebi (1503-1561) postnişin olarak bulunmaktadır. Bk. Uğur, s. 1744-1746; Gölpinarlı, s. 152-153.

22 Sakıp M. Dede, II, 178-179; Kâmil el-Bâli, II, 236.

tarafından Konya'daki Mevlevî Âsîtânesi'nden o dönemde (1909) "her postnişinin bulunmuş olduğu mevlevîhane ile ilgili bilgileri göndermesi"ne dâir emirname²³ üzerine, 5 Kanunu'l-evvel 1327/1911 yılında Konya'ya gönderilen liste,²⁴ ikincisi de, *Nehrü'z-zeheb* müellifi Kâmil el-Bâlf el-Gazzî (ö.1933)'nin naklettiği ve bizzat tekke sicilinden 1338/1919 yılında son postnişin Sa'deddin Dede zamanında yazdığını ifâde ettiği liste.²⁵

Her iki listede de tarihi malûmat açısından bazı hatalar bulunmaktadır. Özellikle mevlevîhânenin ilk dönem şeyhleriyle ilgili verilen meşîhat yıllarına ait tarihler birbirini tutmamaktadır. Fakrî Ahmed Dede'den Sâfi Mûsâ Dede'ye kadar Halep Mevlevîhânesi'nde meşîhat makamında bulunan şeyhlerin meşîhat sıralamalarını elde ettiğimiz diğer tarihi bilgilere de muvafık düşebilecek bir şekilde sıralamak pek mümkün gözükmemektedir.²⁶

23 Konya Mevlâna Müzesi Arşivi (KMMA), zarf no: 50/27

24 Sa'deddin Dede'nin 1911 yılında Halep Mevlevîhânesi'nde meşîhat makamında bulunan şeyhlere ait Konya'ya gönderdiği liste:

<u>Esmâ-yı Meşâyih</u>	<u>Tarihi Meşîhatleri</u>
Fakrî Ahmed Dede Hazretleri	937/1530
Şâtır Muhammed Dede Hazretleri	994/1585
Mûsa Dede	1020/1611

Şekib Dede

Ömer Dede

Hasan Dede

Hüseyin Dede

Muhammed Dede

Diğer Hasan Dede

1144/1731

Mustafa Dede

1172/1758

Muhammed Ali Dede

1187/1773

Abdülganî Dede

1219/1804

Vâcîd Dede

1298/1880

Çelebi Âmil Efendi

1309/1891. KMMA, zarf no: 51/7.

25 *Nehrü'z-zeheb* müellifi'nin "Tekkenin sicilinden öğrendiğim kadarıyla tekkenin kuruluşundan bu güne kadar geçen şeyhler şunlardır" diye naklettiği liste:

<u>Esmâ-yı Meşâyih</u>	<u>Tarihi Meşîhatleri</u>
Fakrî Ahmed Dede	937/1530
Şâtır Dede	994/1585
Hasan Dede	1062/1651
Diğer Hasan Dede	1065/1654
Mûsa Dede	1120/1708 (Tekkenin girişinde medfun)
Ömer Dede b. Osman b. Muhammed Hüsameddin el-Mevlevî	1126/1714
Muhammed Dede	1139/1726 (1124 olsa gerek)
Diğer Hasan Dede	1134/1721
Mustafa Dede	1172/1758
Muhammed Ali Dede	1187/1773
Abdülganî Dede	1219/1804
Vâcîd Dede	1298/1880
Âmil Çelebi	1309/1891
Sa'deddin Çelebi	1326/1908
Ahmed Râmîz (Remzi) Dede	1327/1909
Sa'deddin Çelebi	1338/1919 (Halen Tekke Şeyhi). Kâmil el-Bâlf, II, 236.

Fakrî Ahmed Dede

937/1530

Şâtır Dede

994/1585

Hasan Dede

1062/1651

Diğer Hasan Dede

1065/1654

Mûsa Dede

1120/1708 (Tekkenin girişinde medfun)

Ömer Dede b. Osman b. Muhammed Hüsameddin el-Mevlevî

1126/1714

Muhammed Dede

1139/1726 (1124 olsa gerek)

Diğer Hasan Dede

1134/1721

Mustafa Dede

1172/1758

Muhammed Ali Dede

1187/1773

Abdülganî Dede

1219/1804

Vâcîd Dede

1298/1880

Âmil Çelebi

1309/1891

Sa'deddin Çelebi

1326/1908

Ahmed Râmîz (Remzi) Dede

1327/1909

Sa'deddin Çelebi

1338/1919 (Halen Tekke Şeyhi). Kâmil el-Bâlf, II, 236.

26 14 ve 15. dipnotlarda verilen meşîhat listeleri karşılaştırıldığında görülür ki, her iki listede de Şâtır Dede'nin meşîhat tarihi 1585-1611 arası olarak verilmektedir. Fakat Sâkıb Dede'nin, Şâtır Dede'nin Mevlevîlik'e intisabının IV. Murat'ın Bağdat Seferi'nden (1638) sonra olduğu şeklinde verdiği bilgi ve Nâfiz Uzluk'un naklettiği icâzetağâmedeki "Şâtır Dede'ye hilâfeti Kasımpaşa şeyhi Abdî Dede oğlu Halil Dede (1088/1677-1130/1718) vermiştir" şeklindeki bilgi gözönünde bulundurulursa, Dede'nin meşîhatının 1645-1700 tarihleri arası olması gerekir. Ki, Mûsa Dede'nin 1708'de Halep Mevlevî şeyhinin vefatı üzerine buraya atanması da buna işaret etmektedir. Yine Saadettin Dede'nin listesinde verdiği sıralamada Şâtır Dede'den sonra gelen Mûsa Dede'nin postnişin olma tarihi 1020/1611 olarak verilmektedir ki, diğer

Bununla birlikte tekke şeyhlerine dair elimizde başka bir silsile bulunmadığı için bu iki listeyi de göz önünde bulundurarak bir sıralama yapmaya çalışacağız.

II. HALEP MEVLEVÎHÂNESİ ŞEYHLERİ

1. Fakrî Ahmed Dede (ö. 994/1585)

Kilis doğumlu olan Ahmed Dede, Sultan Dîvânî Mehmed Çelebi'nin ahfadındandır. Babasının da müntesibleri arasında yer aldığı Mevlevîlik'e intisâb etmiş ve bu tarikattaki sülûkünü tamamlamıştır. Şeyh Ahmed Kârî'nin sohbetlerinden feyizlenmiş ve Haremeyn-i Şerifeyn'i ziyaretten sonra memleketi olan Kilis'te hücrenişin olarak fakr u kanaât içerisinde yaşarken, kendisine kalan yüklü bir mirasın kifâyet edecek miktarını alıp geri kalanını fakîr ve yoksullara dağıtmıştır. Bu tasarrufundan dolayı "Fakrî" nisbesiyle anılmaya başlayan Ahmed Dede, ömrünün sonuna kadar fakirlik içerisinde olmayı tercih etmiştir. Çilesini tamamladığı yıllarda, Sultan Selim Çaldıran Savaşı'nı kazanmış ve bu savaş esnasında Şah İsmail'in ordusundan kaçan iki yakın adamı Fulâd ve Ulvân adlı mirzalar, Halep'e gelip sığınmışlar ve eski şîâ inançlarından vazgeçip ehl-i sünnet inancını tercih ederek Halep'e yerleşmişler, (muhtemelen) bu sıralarda Halep'te olan veya daha önceden tanıdıkları Sultan Divânî'ye muhabbetleri sebebiyle Mevlevî tarikatına intisab etmişlerdir.²⁷

Sâkıb Dede'nin rivayetlerine göre, çok zengin olan bu iki kişi, Halep'te bir mevlevîhânenin inşâsını temin ettikten sonra,²⁸ Konya'da bulunan Hünkâr Çelebi'den inşâ ettirdikleri mevlevîhâneye bir şeyh tayinini istemişler ve bu vesile ile Fakrî Ahmed Dede Halep Mevlevîhânesi'nin ilk postnişini olarak 937/1530 tarihinde vazifeye başlamıştır. Onun meşîhat müddetince mevlevîhâne, Halep'te bulunan ehl-i hâl'in merkezi, fakîr fukara ve dertlilerin sığınağı olmuş, mahşerî kalabalıklarla mukabele törenleri yapılmıştır. Elli yıla yakın meşîhat makamında kalan Fakrî Ahmed Dede, *Mesnevî* sohbetleriyle halkın ve Halep'li sûfilerin dikkatlerini çekmiş, Mevlevî tarikatine sayısız kimsenin intisâbına vesile olmuştur.²⁹ Muhtemelen 994/1585'te vefat etmiştir.³⁰

2. Hasan Dede (ö. 1065/1654)

Terceme-i hâline dâir elimizde hiçbir bilgi bulunmayan Hasan Dede'nin, bizdeki listelerde vefatı 1065/1654 olduğuna göre, Fakrî Ahmed Dede'den sonra meşîhata geçen postnişinlerden biri olması muhtemeldir. 1062/1651-1065/1654 yılları arasında kısa bir süre meşîhat makamında bulunmuştur.³¹

kaynaklara göre bu tarih 1120/1708'dir. Bk. Sakıp M. Dede, II, 180-181; Uzluk, s. 396; Danişmend, III, 375-378; Mehmed Süreyya, IV/II, 110; Mehmet Ziya, s. 154; Kâmil el-Bâlî, II, 236.

27 Sakıp M. Dede, II, 178-179.

28 Sâkıb Dede'nin verdiği malûmâtlara göre Halep'te tekkenin inşası Çaldıran Savaşı'ndan (1514) sonradır.

29 Sakıp M. Dede, II, 180-181. Kâmil el-Bâlî, II, 236.

30 KMMA, zarf no: 51/7; Kâmil el-Bâlî, II, 236.

31 KMMA, zarf no: 51/7; Kâmil el-Bâlî, II, 236.

3. Hüseyin Dede (ö. 1120/1708)

Elimizdeki meşihat listelerinde Hasan Dede'den sonra Halep Mevlevîhânesi'nde post-nişin olarak Hüseyin Dede gözükmektedir. 1065/1654 tarihinde meşihate geçen Hüseyin Dede, gerek Evliyâ Çelebi *Seyahatnâmesi* gerekse diğer kaynaklarda Şâtır Dede ile ilgili verilen bilgilerde, Dede'nin Halep Mevlevîhânesi meşihati 1645 yılından sonra olduğuna göre, kısa bir süre bu makamda kalmıştır.

Şâtır Dede'den önce meşihat makamında bulunmuş olan Hüseyin Dede'nin vefat tarihi 1120/1708'dir.³²

4. Şâtır Mehmed Dede: (ö. 1705'ten önce)

Bağdat fatihi IV. Sultan Murad (1623-1640) zamanında şâtırbaşı³³ iken, Bağdat'ın fet-hinden sonra³⁴, padişahın izniyle sâhib olduğu makamı terk ederek Mevlevî tarikatına intisâb eden Şâtır Mehmed Dede, dönemin önemli kadılarından birinin oğludur. Konya Mevlevî Dergâhı'na dâhil olan Şâtır Mehmed Dede, Sâkib Dede'nin naklettiğine göre, Konya'da Pîr Hüseyin Efendi'nin terbiyesi altında yetişmiş, ondan feyz almıştır. Pîr Hüseyin Efendi'nin elinde terbiyesini tamamladıktan sonra Halep Mevlevîhânesi'ne tayin edilmiştir.³⁵ Şâtır Dede'nin yüzüyle yaklaşan ömrünün altmış yılını irşâd faaliyetleriyle geçirdiğini ifade eden Sâkib Dede, Dede'nin, Bağdat Mevlevîhânesi'nde şeyh iken vefat eden Abdülhâfız Dede'den gaybula ilgili bir kâbiliyet mîras aldığını kaydetmektedir. Şâtır Dede, II. Bostan Çelebi (ö. 1117/1705)'ye hilâfet icâzesi³⁶ vermiş ve bir tarihte Konya'da iken kaybolan *Cifr-i Mesnevî* tabir edilen pek mühim bir eseri de göndermiştir. Abdülhâfız Dede, Şâtır Dede'ye bu kitabı Konya'ya göndermesini vasiyet etmiş, Şâtır Dede de Hacı Bostan Çelebi'ye bu kitabı göndermiştir.³⁷ II. Bostan Çelebi'den sonra Mevlânâ makamına geçen oğlu Sadreddin Çelebi (ö.1124/1712)'nin üstâdi bulunan Yusuf Nesib Dede (ö.1107/1695), Hacı Bostan Çelebi'nin hücrelerinde *Cifr-i Mesnevî*'yi görmüş, gerek kendi hayatına, gerek tarikat halifelerinin hayatlarına ait mâlûmâtı okumuştur.³⁸

32 KMMA, zarf no: 51/7; Kâmil el-Bâlî, II, 236.

33 Şâtırbaşı, "Osmanlılarda merasim ve alaylarındaki debdebeyi artırmak için Padişahların mayyetlerinde giden şâtırların başlarında bulunanlara verilen addır". bk. Pakalın, III, 311.

34 IV. Murad Bağdat'ı fethederken 25 Haziran 1638 yılında Konya'ya uğramış ve burada yedi gün kalmıştır. 24 Kanun-u Evvel 1638 tarihinde de Bağdat'ı fethetmiştir. Geniş bilgi için bk., Danişmend, III, 375-378.

35 Bahsi geçen her iki listede de Şâtır Dede'nin Halep Mevlevîhânesi postuna geçişi Fakrî Ahmed Dede'den hemen sonra verilmekte ise de, elde ettiğimiz Şâtır Dede ile ilgili diğer bilgiler bunun mümkün olmadığını göstermektedir. Bk. Sakıp M. Dede, II, 181; Evliyâ Çelebi, IX, 56.

36 F.Nafiz Uzluk bu icâzetnâmenin kendisinde olduğunu ifade etmektedir. F.Nafiz Uzluk'un kendisinde bulunduğunu söylediği hilâfetnâme, üstbaşı tezhibli, yazısı Konya'da ehl-i tarik olup hattatlığı ile meşhur Recep İmâd Dede'nin kaleminden çıkmıştır. İpek kağıt üzerine büyük bir itina ile yazılmış, durak yerleri altunla işaretlenmiş, ve Farsça olarak kaleme alınmıştır. Hicri 1097 senesinin Recep ayının sonu 20 Haziran 1686'da tertib edilen hilâfetnâmede, 28 zât, sırr-ı hilâfet icâzesine şahitlik etmektedir. Bu hilâfetnâmeye göre Şâtır Dede'ye hilâfeti Kasımpaşa şeyhi Abdî Dede oğlu Halil Dede (1088/1677-1130/1718) vermiştir. Bk. Uzluk, s. 396.

37 Sakıp M. Dede, II, 181.

38 Sakıp M. Dede, II, 224-226.

Ömrünün son zamanlarında Halep halkının ileri gelenleri ve bir çok yönetici, özellikle de tarikata intisabıyla birlikte açıkça kerâmetleri zuhûr eden Hocazâde Efendi, Dede'nin elinden arakiye giymişlerdir. Konya'daki Bostan Çelebi'ye yazdığı bir arzuhalle vefatının yaklaştığına işaret eden Şâtır Muhammed Dede, kısa bir süre sonra vefat etmiştir.³⁹

Şâtır Dede zamanında Halep'e uğrayan Evliyâ Çelebi de tekmeden bahisle "Bu şehirde 176 tekke olup, en mükellefleri Bâb-ı Ferec dışında Mevlânâ Celâleddin Rûmî makamıdır. Buranın etrafında bir çok fukarânın hücreleri vardır. Semâ'hânedede semâ' faslı başlayınca Uşşâk makamından başlayıp devr-i revân usûlünde (olan âyine) âyin-i semâ' ve devr-i Veleđî derler. Havuzda balıklar da âyin yapar. Bu tekkenin şeyhi Sultan IV. Murad'ın şâtırbaşı, Şâtır Dede'dir."⁴⁰ kaydını düşmüştür.

5. Şekîb Ömer Dede (ö. 1135/1722)

Asıl ismi Ömer olan Şekîb Dede, İstanbul'da Devirgîrzâde mahallesinde doğmuştur. Kadı Nükâtî Ali Efendi'nin küçük biraderidir. Tahsîlini tamamladıktan sonra Mevlevî tarikatına intisâb etmiş, bir müddet Konya Hazret-i Mevlânâ Âsîtânesi'nde kâri-i Mesnevî olarak görev yaptıktan sonra Afyonkarahisar Mevlevîhânesi'ne şeyh olarak tayin edilmiştir. Çok fazla kalmadığı bu mevlévîhânedden Halep Mevlevîhanesi'ne atanan Şekib Dede'nin, Ali Enverî'nin *Semâhâne-i Edeb'*te kaydettiğine göre, şâirlik yönü de vardır. Fakat burada dîvânî olup olmadığına dâir bir kayıt bulunmayıp, sadece şiirlerinden bir mısra nakledilmiştir. 1135/1722 tarihinde vefat etmiştir.⁴¹ Sicill-i Osmânî de ise vefat tarihi 1153/1740 olarak verilmektedir.⁴²

6. Sâfî Mûsa Dede (ö. 1157/1744)

Trablusşam'da 1092/1681 tarihinde doğan Mûsa Dede, Trablusşam Dergâhı Şeyhi Celâl Ali Dede'nin oğludur. Babası Atina'lıdır.⁴³ On bir erkek kardeşi bulunan Sâfî Mûsâ Dede, babasından Arapça ve Farsça okumuş, babasının 1114/1702 tarihinde vefatı üzerine ailesiyle birlikte Mısır'a göçmüş ve eğitimine burada devam etmiştir. Mûsa Dede Mısır'da bir çok mevlévî ihvânından ders okuduğu gibi özellikle Abdülganî Nâblusî'den tefsir ve hadis dersleri almıştır.⁴⁴ Devamlı sûrette okuyup tetkikler yaparak ilim ve irfanını artıran

39 Sakıp M. Dede, II, 182. Dede'nin vefat tarihi muhtemeldir ki, 1700'lü yıllardır. II. Bostan Çelebi'nin vefatı 1705 olarak bilindiğine ve Şâtır Dede de ondan önce vefat ettiğine göre vefat tarihi bu olsa gerektir. Ayrıca Sâkîb Dede'nin "Yüz yıla yakın ömür sürdü ve altmış yıl irşâd faliyetlerinde bulundu" ifadesi de Şâtır Dede'nin XVII. yüzyılın başlarında doğduğunu ve 1640'lı yıllarda da Halep Mevlevîhânesi'ne şeyh tayin edildiğine işaret etmektedir.

40 Evliya Çelebi, IX, 56.

41 Ali Enverî, s. 110; Mehmed Süreyyâ, III, 176.

42 Mehmed Süreyyâ, III, 176.

43 Osmanlı Müellifleri'nde "Adana'lıdır" şeklinde kayıt bulunmaktadır ki bu muhtemelen sadeleştirme yanlışlığıdır. Bk. Mehmet Tahir, 195.

44 Seyyid Sahih Ahmed Dede, s., 175-176; Mehmed Süreyyâ, IV/II, 110; Mehmet Ziya, s., 153-154; Mehmet Tahir, I, 195.

Mûsa Dede, 1120/1708 yılında Halep Mevlevîhânesi şeyhliğine tayin edilmiştir.⁴⁵ Bu dergahta onaltı seneye yakın irşatta bulunmuş ve Mevlânâ'dan feyz almak isteyenlere Mesnevî okutmuş, dînî bilgiler vermiştir. 1136/1723'de Hacı Mehmet Ârif Çelebi (ö. 1746) zamanında Kasımpaşa Dergâhı'na nakledilmiştir. Bu dergâhın yedinci postnişini olarak⁴⁶ sekiz yıla yakın postnişinlik yapmıştır. Sekizinci postnişin ise yerine geçen oğlu Mehmed Şemseddin Dede (ö. 1174/1760)'dir. Mûsa Dede daha sonra 1144/1731 tarihinde Yenikapı şeyhi Muhammed Dede'nin vefatı üzerine Yenikapı Mevlevîhânesi meşihatine atanmıştır.⁴⁷

Mûsâ Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğine atanmasıyla birlikte İstanbul mevlevîhânelerinin ortak yönetimi bu şeyh ailesinin eline geçer. Mûsâ Sâfî Dede ailesine mensûb bulunan Mevlevî şeyhleri, bu yüzyılın sonuna kadar Galata, Kasımpaşa ve Yenikapı mevlevîhânelerinde postnişinlik yapmışlardır. Oğulları Mehmed Şemseddin Dede (ö. 1174/1760) ile İsâ Dede (ö. 1185/1771), damadı Selim Dede (ö. 1192/1778) ve torunu Mehmed Sâdık Dede (ö. 1192/1778) Galata Mevlevîhânesi postnişini olmuş, kendisiyle birlikte aynı adı taşıyan torunu Mûsa Dede (ö. 1197/1783) Kasımpaşa Mevlevîhânesi şeyhliği yapmıştır.⁴⁸

Mûsâ Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde onüç sene şeyhlik vazifesinde bulunmuş, bu müddet içerisinde Mevlevî tarikatı mensublarını irşâd ettiği gibi bir çok ilmî faaliyette de yer almıştır. Matbaâ-yı Âmire'nin ilk kurulduğu yıllarda musahhihlik yapmış olup, *Sihâh-ı Cevherî* tercemesi olan *Vankulu Lügati*'ni tashih etmiştir. Ayrıca Hândmîr'in *Habîbü's-siyyer* isimli mühim tarihî eserini Farsça'dan Osmanlıca'ya tercüme eden heyetin içerisinde bulunmuştur.⁴⁹ Hanefî mezhebi üzerine ferâiz meselelerine dair yazdığı *Urcûze-i Cedîde* de eserleri cümlesindedir.⁵⁰ Çok iyi Arapça ve Farsça bilen Mûsâ Dede, dersiâmlık görevinde bulunmuştur.⁵¹ Şairlik yönü de olan Dede, Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nde iken *Şâhidî* isimli manzum lügati Arapça'ya tercüme etmiştir. 1157/1744 tarihinde vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi hâmuşân(hazîre)'ına defnedilmiştir.⁵²

Nehrû'z-Zehab müellifi Mûsâ Dede için "tekkenin girişinde medfûndur" şeklinde bir bilgi aktarmaktadır ki, bu bilgi yanlıştır.⁵³

45 Mehmed Süreyyâ, IV/II, 110; M. Ziya, s. 154; Kâmil el-Bâfî, II, 236.

46 Zâkir Şükrü Efendi, s. 95.

47 M. Ziya, s. 154; Zâkir Şükrü Efendi, I, 85. Hüseyin Ayyansarayî ve Sahih Ahmed Dede, Mûsâ Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesine tayin tarihini 1145/1732 olarak verirler ki bu da Dede'nin bu dergahtaki hizmet yılının on iki yıl olduğunu gösterir. Bk. Hüseyin Ayyansarayî, I, 230; Seyyid Salih A. Dede, s. 182.

48 Zâkir Şükrü Efendi, II, s. 83, I, 95; Işın, s. 128. Fakat Zâkir Şükrü Efendi'nin Galata ve Kasımpaşa mevlevîhânelerine dair verdiği meşihat listelerinde Şemseddin ve Sâdık Dedelerin isimleri her iki mevlevîhâne listesinde de geçtiği halde, hiçbir kaynaktan bu iki Dedenin Kasımpaşa'dan Galata Mevlevîhânesi'ne veya Galata'dan Kasımpaşa Mevlevîhânesi'ne naklolunduğuna dair bilgi bulunmamaktadır.

49 Uzunçarşılı, IV, 154. Bu heyet 1139 yılı Zi'l-ka'de'nin ortalarında (Temmuz başları 1727) teşkil edilmiştir. Geniş bilgi için Bk. Ahmed Refik, s.281-283.

50 Mehmet Tahir, I, 195.

51 Mehmed Süreyyâ, IV/II, 110.

52 Mehmed Süreyyâ, IV/II, 110; M. Ziya, s. 154-156; Mehmet Tahir, I, 195.

53 Kâmil el-Bâfî, II, s. 236.

7. Muhammed Dede (ö. 1144/1731)

Ârif ve ashâb-ı kemâlden olan Muhammed Dede, Sâfi Mûsâ Dede'nin 1136/1723'de Kasımpaşa Mevlevîhânesi postnişinliğine tâyini üzerine aynı tarihte Halep Mevlevîhânesi meşihatine gönderilmiştir. Bu tarihten vefatı olan 1144/1731 tarihine kadar yaklaşık sekiz sene Halep Mevlevîhânesi şeyhliğini ârifâne bir şekilde ifâ etmiş ve vefatından sonra dergâhın hâmuşuna defnedilmiştir.⁵⁴

8. Hasan Dede (ö. 1172/1758)

Muhammed Dede'den sonra meşihate geçen Hasan Dede, 1144/1731-1172/1758 tarihleri arasında Halep Mevlevîhânesi postnişinliğinde bulunmuştur.⁵⁵ Terceme-i hâli ile ilgili elimizde mâlumat yoktur.

9. Mustafa Dede (ö.1187/1773)

Elimizde bulunan her iki listede de meşihat sıralamasında adı geçen Mustafa Dede, muhtemelen Muhammed Dede'nin 1187/1758 tarihinde vefatından sonra Halep Mevlevîhânesi şeyhliğine tayin edilmiş ve bu tarihten vefat tarihi olan 1187/1773'e kadar meşihatte bulunmuştur.⁵⁶ Hayatına dair elimizde şimdilik başka bir bilgi bulunmamaktadır.

10. Muhammed Ali Dede (ö. 1219/1804)

Nehrü'z-Zeheb müellifinin, "tekke şeyhlerinden Ebu Bekir Vefâf'inin soyundandır"⁵⁷ kaydını düştüğü Muhammed Ali Dede, Mustafa Dede'nin oğludur ve 1187/1773 yılında vefatı üzerine onun yerine meşihate tâyin edilmiştir. 1187/1773-1219/1804 tarihleri arasında Halep Mevlevîhânesi postnişinliği yapmıştır. Şimdilik Muhammed Ali Dede ile ilgili bilgilerimiz bundan ibarettir.

Şam Esed Kütüphanesi'nde rastladığımız *Havâtimü'l-Hikem ve Mefâtihü'l-Hulûm ve Hallü'r-Rumûz ve Keşfü'l-Kunûz min Letâifi'l-Ulûm ve'l-Hikem* adlı eseri 233 varaktan ibaret olup, müstensihî Fariş Cemil'dir. Maalesef mikrofilme aktarılmadığı için eseri tetkik imkanı bulamadık.⁵⁸

54 Fındıklı İsmet Efendi, III, s. 336.

55 KMMMA, zarf no: 51/7; Kâmil el-Bâfi, II, s. 236.

56 KMMMA, zarf no: 51/7; Kâmil el-Bâfi, II, s. 236.

57 Kâmil el-Bâfi, II, s. 236.

58 Şam Esed Kütüphanesi (ŞEK), Mahtûtât Bölümü (MB), kayıt no: 7693 ve 17397. Esed Kütüphanesi kurallarına göre, yazma eserler ancak mikrofilmlere aktarıldığı takdirde okuyucunun istifadesine sunulmaktadır. Bunun dışında yazma eserleri tetkik imkanı bulunmamaktadır.

11. Abdülganî Dede (ö. 1298/1880)

Asıl adı, Abdülganî b. Muhammed Ali Dede b. Mustafa Dede el-Halebî⁵⁹ olan Abdülganî Dede'nin hayatına dair Sa'deddin Dede'nin Konya'ya gönderdiği belgede de ifâde ettiği gibi⁶⁰ pek fazla malûmata sahip değiliz. Elimizdeki meşîhat listelerinden 1219/1804 yılında babası Muhammed Ali Dede'nin vefatı üzerine onun yerine post'a tâyin edildiği anlaşılan Abdülganî Dede, uzun yıllar bu makamda kalmış ve 1294/1877⁶¹ tarihinde vefat edinceye kadar bu makamda irşâd faaliyetlerini sürdürmüştür. Sa'deddin Dede tarafından Konya'ya gönderilen evraklar arasında bulunan bir vakıfnâme sûretinden anlaşıldığına göre, Abdülganî Dede ilim ehli bir zattır ve aynı zamanda Mevlevîlikle alakalı bir çok eseri bulunmaktadır. Hanefî mezhebine mensub olan Abdülganî Dede⁶², vefatından önce kütüphanesinde bulunan 1000 cilde yakın kitabı, Halep Mevlevîhânesi Kütüphanesi'ne bağışlamış ve vakıfnâmede belirtildiği üzere, kütüphaneye bir nâzır görevlendirilmesini ve maâşının Mevlevîhâneye bağışladığı vakıflardan teminini şart koşmuştur.⁶³

Abdülganî Dede, 1250/1834 yılında İstanbul'a giderek devlet ricâlinde ve zenginlerden topladığı yardım paralarıyla "yeni semâ'hâne" diye isimlendirilen ve bu gün mescid olarak kullanılan semâ'hâneyi büyük meblağlar harcayarak inşâ ettirmiştir.⁶⁴

Daha sonraki yıllarda da zaman içerisinde semâ'hânenin yıpranması neticesinde binanın tâmiri masrafları için gerekli olan paranın dergâhın mevcut vakıfları varidâtı ile evkâf hazînesinden teminine dâir İstanbul'dan emirler gönderilmiştir.⁶⁵ Fakat ne dergâhın vakıfları ne de evkâf hazinesinden temin edilen paralar semâ'hânenin tamiratına kifâyet etmemiş, bunun üzerine yeniden hükümete başvurulmuş ve semâ'hânenin kâmil tamiri için 70.000 kuruşa daha ihtiyaç olduğu 1274/1857 yılında yapılan keşf neticesinde tesbit edilmiştir. İhtiyaç duyulan bu miktarın 30.000 kuruşunu bizzat padişah hazinesinden ödemiş ve geri kalan 40.000 kuruşun da mahallindeki evkâf varidatlarından karşılanması emredilmiştir.⁶⁶ Bu

59 KMMA, zarf no: 68/40; Halep Vakıflar Müdürlüğü Mevlevîhâne Kütüphanesi Kitapları Listesi, kayıt no: 529, 564.

60 "Eslâf-ı kirâmdan meşâyih-i izâmdan Halep Dergâhı derûnunda türbe-i mahsûsasında "Şâtır Dede" Hazretleriyle bâni-i dergâh Ulvân Paşa ve haziresinde Ahmed Dede Hazretleri ve Mustafa ve Muhammed Dedeler semâ'hânedeki Abdülganî Dede medfûn olup sâir-i güzesteğân meşâyih darîhi mevcuttur. Tercüme-i ahvallerine dâir dergâh kütüphanesinde bir kayd olmadığı arz olunur. Ol babda ve her halde emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir. 5 Kanunul evvel 1327 Muhammed Sa'deddin" KMMA, zarf no: 51/5.

61 Hâlen mevcûd olan mezarında vefat tarihi olarak 1294/1877 yazılı olduğu halde, gerek *Nehrü'z-zeheb*'de gerekse Sa'deddin Dede'nin Konya'ya gönderdiği belgelerde Dede'nin vefat tarihi 1298/1880 olarak verilmektedir. Biz mezar taşındaki tarihi esas aldık. Bk. Kâmil el-Bâlî, II, 236; KMMA, zarf no:51/7.

62 Halep Vakıflar Müdürlüğü Mevlevîhâne Kütüphanesi Kitapları Listesi, kayıt no: 498

63 KMMA, zarf no: 68/40

64 Kâmil el-Bâlî, II, 236

65 Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Bâb-ı Âli Evrak Odası (BAEO), Sadâret Evrakı (SE), Mektubî Kalemi (MK), Meclis-i Vâlâ Kısmı, (7 B 1274/1858-59), sıra no: 2506, dosya no: 95, gömlek no: 97; BOA, BAEO, Amedî Kalemi (AK), (1274/1858-59), 5282/85/54.

66 BOA, BAEO, AK, (1274/1858-59), 5282/85/54.

tâmirden sonra semâ'hânenin kapısı üzerine bir kitâbe konulmuş ve tâmirin tamamlanış tarihi bu kitâbede 1278/1861 olarak kaydedilmiştir.⁶⁷

1876 yılında tâmir edilen Kilis Mevlevîhânesi'nin tâmir masrafını da Halep Mevlevîhânesi postnişini karşılamıştır⁶⁸ ki, bu tarihte Abdülğanî Dede postnişindir ve muhtemelen Halep Mevlevîhânesi'nin ilk postnişini Fakrî Ahmet Dede'nin Kilis'li olmasının hatırasına bu tâmirin masrafını üstlenmiştir.

Abdülğanî Dede'nin hayatına dair başka bir malûmâta sahib değiliz. Fakat eserleriyle ilgili elimizde bilgiler bulunmaktadır. Eserlerinin tamamını Halep Mevlevîhâne Kütüphanesi'ne vakfettiği için Mevlevîhâne kapanıncaya kadar burada bulunan eserler, daha sonra Halep Vakıflar Müdürlüğü Kütüphanesi'ne alınmış, 1981 yılında da Halep Vakıflar Müdürlüğü'nden Şam Esed Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. Halen Esed Kütüphanesi'nde bulunan Abdülğanî Dede'nin eserlerinden bizim tesbit edebildiklerimiz şunlardır:

1. *ed-Dürrü'l-Berzah fî Esrâri Matbah*

Abdülğanî Dede'nin en önemli eserlerinden biri olması sebebiyle, Sa'deddin Dede'nin de bir nüshasını Konya'ya gönderdiğini belirttiği⁶⁹ *ed-Dürrü'l-Berzah fî Esrâri Matbah* isimli eserin, kâmil bir nüshası ve çeşitli tarihli müteaddid istinsahları Şam Esed Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Eserin ve istinsahlarının yerlerini kütüphaneden tesbit ettiğimiz halde, mikrofilme aktarılmadığı için ne eseri ne de müteaddid istinsahlarını tetkik imkanı bulamadık.⁷⁰

2- *Sulûkü Mesleki'l-Mevleviyye ve Mensûkü Menâsiki's-Semâ'iyeti's-Sûfiyye*

Dervişlere hitaben şiir uslubunda fakat nesir tarzında (sec'li) yazılmış olan eserin her cümlesi arasına fâsıla işareti konmuş ve cümle sonları birbirine uygun kâfiyelerle bitirilmiştir. Tamamı 222 varak olan eser, dervişlere Mevlevî tarikatıyla ilgili bilgileri bir nasihat uslubuyla aktarmaktadır. Eser "Lâihatü Zikri Rahmeti'l-Husûsiyye, Lâihatü Edebi

67 Semâhânenin tamiri üzerine kapısı üzerine konulan kitâbe;
Biyâ aşık hayrana meded dergâh-ı Mevlânâ
Bîşî zû nakîle evvel münevver câr-ı erkâna
Ganî şeyhî nezâretle peyver dervişler meydana
Güzel dilber tarihiyle temâmîkez semâ'hâne
1278/1861

68 Tuncer, s. 261.

69 KMMA, zarf no: 51/6

70 "*Dürrü'l-Berzah fî Esrâr-ı Matbah*" isimli eserin Şam Esed Kütüphanesi'nde bulunan nüshalarının yeri ve kayıt numaraları: Mahtûtat (Yazmalar) Bölümü, kayıt no. 8398 (103 varak), 17594 (Bend-i sâni, 221 varak), 17592 (Bend-i Sâni 90 varak), 17593 (Son Bend 82 varak), 18132 (69 varak) 18081 (104 varak), 17904 (166-196 arası varaklar), 18045 (71 varak), 18085 (1029 varak), 18255 (98-118,1-21,15-43,43b-80, 80b-95 arası varaklar), 17904 (202-232 arası varaklar), 1805 (47 varak), 17904 (1-161 arası varaklar), 17898 (288 varak), 17660 (279 varak), 17716 (53-178 arası varaklar), 17605 (Bend-sâlis 221 varak), 17610 (Bend-i râbi' 174 varak), 17595 (bend-i sâni 40 varak), 17760, (159 varak).

Sulûki'l-Mevleviyye, Lâihatü'd-Devriyye..." gibi "lâiha"⁷¹larla başlıklandırılmış ve bu başlıklar altında Mevlevîliğin âdab ve erkânı, sırları, dervişlere gerekli haller gibi tarikata dair 111 konu kısa kısa açıklanmıştır. "İ'lem eyyühe'd-dervîş..." cümlesiyle başlayan kitap "Lâihatü Hitâmiyye" kısmı ile son bulmaktadır.⁷²

3- Ulûmu Fethi'l-Mevâhibi'l-Lâhûtiyye fî Keşfi Esrâri Me'ârifi'l-Berzahıyye

Bu eserinde de aynı te'lif tarzını kullanan Abdülganî Dede, bütün eserlerini şiir üslubunda fakat nesir olarak (sec'îli) yazmış ve konu başlıklarını "lâiha"lar şeklinde isimlendirmiştir; "Lâihatü Sırrı Esrâri'l-Celâliyye", "Lâihatü Esrâri İşârati'l-Mevleviyye" gibi... Eserin dokuzuncu sayfasında, tasavvufla ilgili meseleleri bu kitapta topladığını ve bir takım tasavvufî hakikatlere işaret ettiğini belirtmektedir.

Hamdele ve salvele ile başlayan kitap, yine dervişlere nasihat tarzında te'lif edilmiştir. 153. sayfaya kadar bazı tasavvufî meselelere dair "lâiha"larla başlıklandığı konuları aktarmaktadır. 153.-188. sayfalar arasında bir müfide lâzım olan itikadî ve amelî bilgileri soru cevap şeklinde vermektedir. 188.-245. sayfalar arasında da "Bir şeyhte bulunması gereken vasıflar nelerdir?" sorusunun cevabına ve yine bazı ilmî, akidevî ve felsefî meselelere soru cevap üslubuyla yer verilmektedir. 245.-298. sayfalar arasında ise; "Lâihatü suâlâtî't-tasavvufiyye" başlığı altında tasavvufla ilgili konulardan mevlevî giysilerine kadar bazı bilgiler vermektedir. 300.-697. sayfalar arasında "Lâihatü Esrâri Harekâtı Ehl-i'l-Mevleviyye, Mukâbeletü'l-Mevleviyye, Huşûiyye, Tevzîü 'atâyâ'r-Rabbâniyye, İ'tirâzu ale'l-Mevleviyye, Ma'nâ İşârati'l-Âlâti'l-Mutribiyye, Bey'atü'l-Mevleviyye, Nasfhiyye..." gibi tasavvufî konulara yer verilmekte ve Lâihatü'l-Hitâmiyye bahsiyle eser son bulmaktadır.⁷³

Bu eserlerden başka Abdülganî Dede'ye ait olan, fakat henüz mikrofilme aktarılmadığı için görme imkanı bulamadığımız eserler ise şunlardır:

*ed-Dürri'l-Behiyye fî'r-Redd ale'l-Münkirîn,*⁷⁴ *Cilâü'l-Arûs ve Tayyibü'n-Nüfûsi Tarikatü'l-Mevleviyye,*⁷⁵ *Menâkıbü Celâleddîn er-Rûmî,*⁷⁶ *el-Kevâkibü'd-Dervîşıyye Şerhü Risâleti'l-Ukudî'l-Lü'lüiyye fî Reddi alâ Tarikati's-Sâdâti'l-Mevleviyye li Abdülganî en-Nâblusî.*⁷⁷

71 Lâiha-Levâih: "Tasavvufta, parlar parlamaz kaybolan tecellî nuru, içine doğma, manevî keşif anlamlarına gelmektedir." Bkz. Uludağ, s. 303.

72 ŞEK, MB, kayıt no: 17717. (222 varak)

73 ŞEK, MB, kayıt no: 18017. (697 sayfa)

74 ŞEK, MB, kayıt no: 17579. (187 varak).

75 ŞEK, MB, kayıt no: 17582. (150 sayfa)

76 ŞEK, MB, kayıt no: 16649 (9 varak)

77 ŞEK, MB, kayıt no: 17623 (617 varak)

12. Vâcid Dede (ö.1309/1891-1892)

1298/1880 yılında Abdülganî Dede'nin vefâtı üzerine Konya'dan postnişinliğe tayin edilen Vâcid Dede daha sonra görülen sû-i hâli sebebiyle postnişinlikten azledilmiştir.⁷⁸ Belgelerden 1309/1891 yılında vefat ettiği anlaşılan Vâcid Dede'nin yerine Âmil Çelebi tayin edilmiştir.⁷⁹

13. Âmil Çelebi (ö. 1920)

1309/1891 yılında Vâcid Dede'nin azli üzerine dergâha postnişin olarak atanan Âmil Çelebi, uzun bir süre postnişinlik makamında bulunmuştur. Abdülganî Dede'nin *Ulûmu Fethi'l-Mevâhibi'l-Lâhûtiyye fî Keşfi Esrâri Meârifi'l-Berzahiyye* isimli eserinin sonuna ilâhîleştirilmiş olan ve muhtemelen bir şeyh namzedi tarafından Abdülhamid Han'ın halli neticesinde yeni tesis edilen hükümet yetkililerine yazıldığı anlaşılan mektuba ve elimizdeki bazı belgelere göre, Abdülhamid Han döneminde hükümetle olan iyi ilişkileri neticesinde Halep Mevlevîhânesi postnişinliğine atıldığı anlaşılan Âmil Çelebi, gerek dönemin hükümetiyle olan bağlantısı ve gerekse çelebi olması hasebiyle Halep'te hükümetin ileri gelenlerini, memur ve vazifelilerini şöhretinden faydalanarak kendi nüfuzu altına almış ve Halep Mevlevîhânesi'nde de istediği gibi rahat tasarrufta bulunma imkanını bulmuştur.⁸⁰ Tekke içerisinde dervişlerin ve dedelerin barındığı eski odaların üzerine ailesinin kalacağı bir selamlık inşâ ettirmiş, 1310/1892 yılında, Abdülganî Dede döneminde inşâ ettirilen semâhâneyi mescid yapmış ve 1320/1902 yılında ise bu binaya bitişik olarak yeni bir matbah inşâ ettirmiştir.⁸¹

Mevlevîhâne vakfına ait olan bazı akarâtı satarak "devr-i meş'ûm-u istibdâdın ricâl-i ma'lûmesine" sarf etmiş, vakf arazilerini yedi-sekiz seneliğine kiraya vermiş, 10 bin liralık vakf arazisini de satarak bedelini kendisi almıştır.⁸²

Döneminde Mevlevîhânenin vakıfları azalmış, kalanların da bakımsızlığı sebebiyle değerleri düşmüştür. Halep'in en meşhur bahçelerinden biri Mevlevîhâne vakfı iken Âmil

78 KMMA, zarf no:65/3

79 KMMA, zarf no: 51/7; Kâmil el-Bâli, II, 236

80 "*Ulûmu Fethi'l-Mevâhibi'l-Lâhûtiyye fî Keşfi Esrâri Meârifi'l-Berzahiyye*" isimli eserinin sonuna ilâhîleştirilmiş olan ve Konya Mevlâna Müzesi Arşivi'nde bulunan benzer bir şikayetnâmenin de sahibi olan Abdülganî Dede'nin ahfadından Gâlib b. Sâib tarafından yazılan mektup. ŞEK, MB, kayıt no: 18017; KMMA, zarf no:65/3

81 Kâmil el-Bâli, II, 237. Halep Mevlevîhânesi matbahının cümlé kapısı üzerindeki kitabe:
Mefhar-ı evlâd-ı Mevlânâ veliy-yi zü'l-kerem
Vâhid-i hubbu ser sadât-ı muktadâ-yı âşıkân
Emr idince Âmil sâhib-i makama
Yapılıb bu matbah oldu cilvegâh-ı ârifân
Düştü bir târih-i râ'nâ emr-i itmâm-ı kemâl
Matbah-ı Monlâ-yı Rûma es-salât yâ bendegân

82 KMMA, zarf no:65/3; Ayrıca, Âmil Çelebi'nin azledildiği Halep Mevlevîhânesi postnişinliği görevine tekrar atanma ihtimalinin belirmesi üzerine Sadârate yazılan 5 Tışrîn-i Sâni 1329/1913 tarihli elimizde fotokopisi bulunan numarasız belge.

Çelebi'nin üzerine alması ve bakımsız bırakması neticesinde bahçenin değeri 15 bin Osmanlı altın lirası iken bin Osmanlı altın lirası değerine düşmüştür. Bu gibi davranışları sebebiyle tekkede bulunan dervişlerle ve eski şeyh ailelerinin muhalefetiyle karşılaşan Âmil Çelebi'yi, dervişler şikayetlerini ve hak taleplerini içeren birer mektupla, Abdülhalim Çelebi Efendi'ye, Meşihat-i İslamiyye'ye ve Nezâret-i Evkâf-ı Osmaniyye'ye şikayet etmişlerdir. Bu şikayete Halep eşrafından ve ulemâsından imza koyanlar da olunca Âmil Çelebi 1323/1905 yılında görevinden azledilmiştir.⁸³ Yerine 9 Zi'l-ka'de 1323/1905 tarihinde Vâcîd Dede'nin mahdumu olan Muhammed Sa'deddin Dede tayin edilmiştir.⁸⁴ Fakat belgelerden anlaşıldığına göre Âmil Çelebi sekiz ay sonra tekrar Halep Mevlevîhânesi meşihatine geri dönmeyi başarmış ve 1326/1908 yılına kadar görevde kalmıştır.⁸⁵ Bu dönemde de yapmış olduğu icraatlar sebebiyle hakkında şikayetler devam etmiş, meşrûtiyetin i'lanıyla birlikte görevinden alınmış ve yerine tekrar 1 Şa'ban 1326/1908 tarihinde Sa'deddin Dede atanmıştır.⁸⁶

Belgeler ikinci kez görevden azline rağmen, Âmil Çelebi'nin üçüncü defa Halep Mevlevîhânesi meşihatine gelme gayretlerinin olduğuna işâret etmektedirler ki, bunu önlemek için, altında Halep Mevlevîhânesi dervişlerinin ve ulemâ ve halktan bir çok kimsenin imzaları bulunan dilekçe Sadâret'e gönderilmiştir.⁸⁷

Âmil Çelebinin Meşrutiyet'in ilanıyla görevden alınması ve daha önceki hükümetle olan iyi ilişkileri ve bu ilişkilere dayanarak yaptığı icraatlar onun bir Abdülhamid Han yanlısı olduğunu göstermektedir.

Âmil Çelebi 1329/1911 senesinde Şam'da bulunmuş, bu esnada Şam Mevlevîhânesi'ni teftiş etmiş, Mevlevîhâne'nin ihtiyaçlarını tesbit etmiş, Konya'ya takdim etmek üzere Mevlevîhâne'nin masârîf ve vâridât defterlerini Şam Mevlevîhânesi şeyhi Muhammed Said Dede b. Atâ Dede'den almıştır.⁸⁸

1919 yılında Abdülhalim Çelebi'nin Konya Mevlevî Âsitanesi postnişinliğinden azli üzerine çelebîlik makamına geçen Âmil Çelebi, postnişin olduğu sırada yaşlı ve rahatsız olduğu için, çok fazla bu makamda kalamamış ve 1920 yılında vefat etmiştir.⁸⁹

14. Ahmed Remzi Dede (Akyürek): (ö. 7 Ekim 1944)

Ziver Tezeren'in, Hüseyin Vassaf Efendi'nin telif ettiği "*Remzinâme*"ye dayanak verdiği bilgilere göre 1332/1913 yılında Halep Mevlevîhânesi postnişinliğine atanan Ahmet

83 Mektup, ŞEK, MB, kayıt no: 18017; KMMA, zarf no: 65/3; bizde fotokopisi bulunan belge.

84 KMMA, zarf no: 51/3.

85 KMMA, zarf no: 51/3.

86 KMMA, zarf no: 51/3; bizde fotokopisi bulunan belge.

87 Bizde fotokopisi bulunan belge.

88 KMMA, zarf no:65/2

89 Gölpınarlı, s. 153, 180; Önder, Son Çelebiler, VI, sayı 61, s.3010.

Remzi Dede, 1289/1872 tarihinde Kayseri Mevlevîhânesi'nde doğmuştur. Soyca bir Mevlevî ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Ahmed Remzi Dede'nin cediti Seyyid Süleyman Türâbî'dir. Konya Mevlâna Dergâhı postnişini Mehmed Said Hemdem Çelebi'nin mürcüdi olan Süleyman Türâbî, Konya'dan Kayseri'ye göçmüş, Kayseri'de 1251/1835 yılında vefat etmiştir. Seyyid Süleyman Türâbî'nin oğlu Seyyid Ahmed Remzi el-Mevlevî'dir. Kayseri Mevlevîhânesi şeyhi olan ve 1282/1865 tarihinde vefat eden A. Remzi el-Mevlevî'nin oğlu, Ahmet Remzi Dede'nin babası olan Seyyid Süleyman Ataullah Efendi'dir. Oğluna babasının adını koymuş olan Atâullah Efendi elli yıl Kayseri Mevlevîhânesi'nde şeyhlik yaptıktan sonra 1332/1913 tarihinde vefat etmiş ve dedesi ve babası gibi Seyyid Burhaneddin Hazretleri türbesinin avlusuna defnedilmiştir.⁹⁰

1289/1872'de Kayseri Mevlevîhânesi'nde doğan Ahmed Remzi Dede tekke havası içerisinde Mevlevî terbiyesiyle büyümüş, sıbyan mektebini ve Rüştiye'yi bitirdikten sonra babasından ve Kayseri'deki bazı alimlerden özel dersler almıştır. 1310/1892 senesinde İstanbul'a giden Ahmed Remzi Dede memuriyete başlamış ve Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Celâleddin Dede'ye intisab etmiştir. İstanbul'da bir yıl kaldıktan sonra Kayseri'ye dönen Ahmed Remzi Dede, Kayseri mutasarrıfı Nâzım Paşa'nın delaletiyle İddâfî'de muallimlik yapmaya başlamıştır. Meşrutiyetin ilanından sonra Konya'ya gitmiş ve Çelebi Efendi'nin isteği üzerine Konya'da kalmıştır.⁹¹

Konya'daki ikameti bir yıl süren Remzi Dede, önce vekaleten Kütahya Ergüniye Mevlevîhânesi'ne, 1327/1909 tarihinde de asâleten Kastamonu Mevlevîhânesi'ne şeyh olarak tayin edilir. Aynı tarihte babası Kayseri Mevlevîhânesi'nde şeyhtir ki, Hüseyin Vassaf Bey'in *Remzinâme*'de kaydettiğine göre, aynı tarihte baba ile oğulun ayrı tekkelerde şeyhlik yapması az rastlanır bir olaydır.⁹²

Kastamonu şeyhliği sırasında yukarıda Âmil Çelebi ve daha sonra Sa'deddin Dede ile ilgili kısımda naklettiğimiz Halep Mevlevîhânesi'nde vuku bulan olayları tahkikat için Konya'da bulunan Çelebi Efendi tarafından Halep'e gönderilir.⁹³

Nehrü'z-Zeheb'de geçen kayda göre aynı yıl 1327/1909, *Remzinâme*'deki kayda göre ise 1332/1913 yılında Halep Mevlevîhânesi meşihatine tayin edilir.⁹⁴

90 Mazioğlu, s.1-2. Hasibe Mazioğlu burada aktardığı bütün bilgileri elinde bulunan ve A. Remzi Dede'nin ailesinden aldığı "*Remzinâme*"nin fotokopisinden naklettiğini belirtir. Hüseyin Vassaf, s. 20-21; Bk. Tezeren, s. 6-7. Ayrıca bkz. İnal, VIII/1408.

91 İnal, VIII, 1408; Mazioğlu, s.3-4. Tezeren, s. 6-7.

92 İnal, VIII, 1408; Hüseyin Vassaf, s. 39.

93 KMMA, zarf no: 51/10; Mazioğlu, s.4; Tezeren, s. 7.

94 Kâmil el-Bâlf, s. II, 236; İnal, VIII, 1408; Hüseyin Vassaf, s. 52.

Meşihat makamına geçmesiyle birlikte çökmeye yüz tutmuş olan Halep Mevlevîhânesi'ni madden ve ma'nen canlandırmaya muvaffak olur. Mevlevîhâne'de yapılan mukabelelere halktan ve her inançtan insanlar katılarak coşkulu âyinler icrâ edilir.⁹⁵

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Ahmed Remzi Dede Halep-Şam yoluyla Filistin cephesine giden gönüllü Mevlevî taburuna katılmıştır.⁹⁶ Savaş sırasında tekkenin camisini ve semahânesini Osmanlı Ordusu'nun erzak ve mühimmat deposu olarak kullanmasına izin vermiştir. Savaş esnasında tekkedeki bir çok derviş de Remzi Dede ile beraber bu tabura katıldığı için dergâhta fazla derviş kalmamıştır.⁹⁷

Gönüllü Mevlevî taburunda ahlâk ve din dersleri veren Remzi Dede, Medine'ye giderek Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmiş, Şam'a dönmüş ve burada Emevî Camii'nde Arapça *Mesnevî* okutmuştur. Şam'dan Halep'e döndüğü sırada Halep düşman tarafından işgal edildiği için 1338/1922 yılında İstanbul'a gitmek zorunda kalmış, aradan çok zaman geçmeden de aynı yıl Üsküdar Mevlevîhanesi meşihatine atanmıştır.⁹⁸ Burada da Mevlevîhâne'yi madden ve ma'nen ihya eden A. Remzi Dede, kısa sürede Mevlevîhâne'nin onarım ve tamirat işlerini tamamlamış⁹⁹ ve cumartesi günleri âyin yapılmaya başlanmıştır. Tekkelerin kapatılma tarihi olan 2 Eylül 1925 tarihine kadar, Üsküdar Mevlevîhânesi'nde şeyhlik görevini sürdüren Remzi Dede, tekkeler kapatıldıktan sonra Üsküdar Selimağa Kütüphanesi Müdürlüğü'ne tayin edilmiş ve bu görevine 1940 yılına kadar devam etmiştir. Bu görevden ayrıldıktan sonra hayatını Ankara'da sürdürmüş, Kütüphaneler Müdürlüğü'nde müşavirlik yapmıştır. Ankara'da bulunduğu yıllarda üst üste geçirdiği zatürreden hayli yorgun düşen Remzi Dede vefatına yakın Kayseri'ye gitmiş ve 7 Ekim 1944 tarihinde¹⁰⁰ vefat etmiş, baba ve dedelerinin medfûn olduğu Seyyid Burhaneddin Türbesi mezarlığına defnedilmiştir.¹⁰¹

İyi derecede Farsça ve Arapça bilen Remzi Dede, hayatı boyunca bir çok eser vermiştir. Halen mevcut basılmış 17, basılmamış 5 eseri bulunan Dede, aynı zamanda divan edebiyatının nazım şekillerinin ve türlerinin hepsini kullanan ve halk edebiyatında da şiirler yazan kuvvetli bir şairdir.¹⁰²

95 Tezeren, s. 7-8. "Bu gün mevcut olan ve Saadettin Nüzhet Ergun tarafından *Türk Şairleri* adlı eserinde yayınlanan A. Remzi Dede'nin başında Mevlevî külahı sakallı ve uzun bıyıklı resmi, Halep Mevlevîhânesi şeyhi iken çekildiği resimdir." Bk., Karabulut, s. 25.

96 Hüseyin Vassaf, s. 52; Tezeren, s. 8.

97 Mektub, ŞEK, MB, kayıt no: 18017.

98 Hüseyin Vassaf, s. 45-48; Kâmil el-Bâlf, II, 263; Tezeren, s. 8.

99 İnal, VIII, 1408-1409.

100 Hasibe Mazıoğlu, Dede'nin vefat tarihini 6 Kasım 1944 olarak vermektedir. bk. H. Mazıoğlu, "Akyürek, Ahmet Remzi", *DİA*, II, 304-305.

101 Tezeren, s.8-11; Ünver, s. 38.

102 İnal, VIII,1408-1410; Ergun, I, 324-329. Tezeren, s. 11.

A. Remzi Dede'nin ilmî kişiliği ve eserlerine dair bu güne kadar değerli bir çok çalışma yapıldığı için bu konuda daha fazla malumat vermiyoruz.¹⁰³

15. Muhammed Sa'deddin Dede (ö. ?)

1911 yılında Konya Mevlâna Dergah'ına gönderdiği belgelerde doğum tarihini 10 Safer 1286/1870 olarak veren Muhammed Sadettin Dede, Âmil Çelebi'den önce kısa bir süre postnişinlik yapan Vâcid Dede'nin oğludur.¹⁰⁴ Sa'deddin Dede, ilk olarak Halep Mevlevîhânesi postnişinliğine 9 Zi'l-Ka'de 1323/1905 tarihinde atanmıştır. Sekiz ay kalabildiği postnişinlik makamını yukarıda da belirttiğimiz gibi selefi Âmil Çelebi'ye bırakmak zorunda kalmış, Meşrutiyetin ilanı ile birlikte 1 Şa'ban 1326/1908 tarihinde tekrar Halep Mevlevîhânesi postnişinliğine tayin edilmiştir.¹⁰⁵

Sa'deddin Dede tekrar geldiği postnişinlik makamında bir yıla yakın irşâd faaliyetinde bulunduktan sonra, yukarıda bahsi geçen mektupta ve Konya Mevlâna Müzesi Arşivi'ndeki bir belgede kaydedildiğine göre, Âmil Çelebi'nin yolundan gitmiş ve vakıf akarâtlarını ehli-yetsiz kimselere teslim etmiş, malların bir çoğu harab olmuş ve diğer bir kısmı da satılarak zayi' olmuş olduğu¹⁰⁶ için tekrar görevinden 1327/1909 yılında¹⁰⁷ alınıp yerine Ahmed Remzi Dede tayin edilmiştir.¹⁰⁸ Bu arada tekke şeyhliğinden azledilen Âmil Çelebi ve Sa'deddin Dede arasında çekişmenin sürdüğü, Dersâdet'e gönderilen bir arzadan anlaşıl-maktadır.¹⁰⁹

Ahmed Remzi Dede'nin Halep'in işgali üzerine İstanbul'a dönmesiyle¹¹⁰ de *Nehrü'z-Zehab* müellifinin "halen tekke şeyhidir" ifadesiyle naklettiği gibi 1328/1910 yılında tekrar

103 A. Remzi Dede'nin hayatı, eserleri ve ilmî kişiliği için bkz. İnal, VIII, 1408-1410; Ergun, I, 324-329; H. Mazıoğlu, *Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri*; Tâhir Olgun, *Çilehâne Mektupları*; Tezeren, s. 6-15; Abdullah Satioğlu, s. 19-20; Zamantılı, s. 21-23; Karabulut, s. 24-29; Özdamar, s. 35-39.

104 KMMA, zarf no: 51/3 ve 65/3.

105 KMMA, zarf no: 51/3.

106 KMMA, zarf no: 65/3

107 Kâmil el-Bâli, II, 236. Ziver Tezeren, Hüseyin Vassaf'ın Remzi Dede ile ilgili telifi olan "*Remzinâme*"ye dayanarak Dede'nin Halep'e tayinini 1332/1913 olarak vermektedir. Bkz. Tezeren, s. 7-8.

108 Mektup, ŞEK, MB, kayıt no: 18017.

109 KMMA, zarf no: 51/9

"(Aynen Süreti)

Dersâdette Atabe-i Ulyâya

Halep Mevlevîhânesi bânisî vakıfları dervişleri cem'isi Haleplidir. Postnişinlikten ma'zûl Âmil, Sa'deddin Efendiler ikisi tekiyye için münaza'a ediyorlar. İkisi bu tekiyyeye layık değildirler Sâbikan meşihatpenâhiye mütekaddem mazbata-i adfde müntehab halil-i tarikatten Seyyid Muhammed el-Hulvî vazife-i mezkûraya ta'yini müterahhamdır.

(İmzalar) Hatîb Mustafa, Postnişin-i Nakşibendî Hammâz, Şeyh-i Meşâyih-ı Tarika Şermazâde Abdülhamid, İmam-ı Mihmandâr Abdülkâdir, Abdurrahmân Cûb, Rasîn ehl-i Semharân, Muhammed Fethi, Abdülkadir Bâfi, Hacı Ahmed, el-Mevlevî Mustafa.

110 Bahsi geçen mektupta A. Remzi Dede'nin İstanbul'a dönüşü ile ilgili şunlar yazılmıştır: "Ahmet Remzi Efendi, değeri bin Osmanlı altın lirası olan tekke etrafındaki bir arazi parçasını üzerine geçirdi ve dervişlere çok az bir miktar bırakmak üzere vakıf gelirlerini beş seneliğine kendisine has kıldı. Harp sona erince, cephelerden dönen dervişler haklarını talep ettiler. A. Remzi Efendi de onlara haklarını vermek yerine, postuna kendisi gibi birini vekil bırakıp, yanına aldığı altınlarla (sanki babası veya dedesinin malıymış gibi) İstanbul'a kaçtı." Mektup, ŞEK, MB, kayıt no: 18017.

Halep Mevlevîhânesi meşîhatine geri atanır.¹¹¹ Bu tarihten itibaren Halep Mevlevîhânesi'nde görevine devam eden Sa'deddin Dede'nin hangi tarihte vefat ettiğine dair elimizde bir kayıt bulunmamaktadır.

Halep Mevlevîhânesi hazîresinde de mezarına rastlayamadığımız Sa'deddin Dede, Cumhuriyet'in ilanından sonra M. Kemal Paşa'nın isteği ve tasvibiyle Abdülhalîm Çelebi'nin oğlu Muhammed Bâkır Çelebi'nin o zamanın en büyük âsitânesi olan bu melevîhâneye tayinine kadar muhtemelen bu görevde kalmıştır. 1925 yılında Türkiye'de tekkelerin kapatılması ve son postnişin Abdülhalîm Çelebi'nin aynı yıl vefatıyla, Mevlevîlik merkezi Halep'e taşınmış ve postnişinliğe bu tekkede bulunan oğlu M. Bakır Çelebi geçmiştir.¹¹²

Nehrû'z-Zeheb müellifi Kâmil el-Bâlî el-Gazzî, tekkenin XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarındaki durumunu etraflıca tasvîr etmektedir:

“Tekke Bâbu'l-ferec'in dışında ve Bâbu'l-ferec'den adını alan ve Kuvayk nehriye doğru uzanan caddenin solundadır. Mevlevî tarikatının en büyük dergâhlarından biri olan bu tekke, aynı zamanda yer olarak en güzel yere kurulmuş, manzarası fevkalade, vakıfları çok, geniş avlulu, binası sağlamdır. Tekke içerisinde dervişlerin ve dedelerin barındığı eski odalar ve bu odaların üzerine sâbık şeyh Âmil Çelebi zamanında yapılmış şeyhin ailesinin kaldığı daire (selamlık) bulunmaktadır.

Tekkenin güneye bakan tarafında bir su yolu bulunmaktadır ki, bu su tekke giriş kapısının sol tarafından içeriye girer ve Âmil Çelebi zamanında şeyh ve misafirler için inşâ edilmiş olan odalara kadar ulaşır.

Tekkenin batıya bakan tarafında eski bir imâret (bina) bulunmaktadır. Bu bina dervişler için “matbah” idi ve Mevlevî istilâhında “meydan” diye isimlendirilen ve içinde halkın “fetle” (kolları göğsünden irak olan kimse veya kirmen eğirmek) diye isimlendirdiği sema' törenlerinin yapıldığı semâ'hâne, Âmil Çelebi tarafından 1310/1895 yılında mescide çevrildi.

Avlunun güney doğuya bakan kısmında içinde tarikat şeyhlerinin ve yüksek düzeydeki görevlilerin kabirlerinin bulunduğu büyük bir mezarlık bulunmaktadır. Bu mezarlık kabirlere bitişik olarak 1250/1835 yılında Abdülgânî Dede tarafından İstanbul'dan devlet ricâlinden ve zenginlerden topladığı îâne (yardım) ile büyük meblağ harcanarak inşâ ettirilen büyük meydan (Yeni Semâ'hâne) batısına kadar uzanır. Bu büyük tören meydanıdır. Burada tören (semâ') yapıldığı gibi namaz da kılınırdı. Bazıları hücreli (kapalı), içlerinde kadınların sema'ı seyretmeleri için oturdukları küçük bölmeler de bulunmaktadır.

Meydanın güneydoğu tarafında ise Mevlevîhâne Kütüphanesi olan hücre ve Abdülgânî Dede ve nâibi Yemin (Emin) Efendi'nin mezarları, meydanın batı kısmının haricinde 1320/1904 senesinde Âmil Çelebi tarafından inşâ ettirilen imâret yani matbah bulunmaktadır.

111 Kâmil el-Bâlî, II, 236.

112 Çelebi, “Abdülhalim Çelebi” *DİA*, I, 212.

Avluda güneye doğru bakan cephede namaz kılmak için mermerden yapılmış bir sofa, sofanın tam ortasında da sanat şaheseri bir çeşme vardır ki, bu çeşmeden akan sular, açık bir havuzda toplanmaktadır. Bu sofanın genişliği yaklaşık on zira'dır. Bu çeşmeye su, tekkenin batısında bulunan Kuvayk nehri üzerine tekke şeyhlerinden biri tarafından su değirmenine benzetilerek yaptırılan bir su dolabından dökülür ve küçük bir ark vasıtasıyla gelirdi. Eskiden bu yeşil tekkenin suyu bu nehirden alınırdı. Daha sonra 1320/1904 senesinde su değirmeni bozuldu ve iptal edildi. Onun yerine tekkenin avlusuna bir dolap kuruldu. Dolap bir hayvan vasıtasıyla çalıştırılır ve su bahsi geçen havuza akıtılırdı.

1339/1923 senesinde sıhhî sebeplerden dolayı bu açık havuz, Sıhhî İşler Müdürlüğü tarafından kaldırıldı ve yerine kapalı bir havuz inşa ettirildi. Abdest alanlar bu havuzun alt kısmına yaptırılan musluklardan faydalanarak abdest alırlardı. Ve dolabın yakınında bir başka havuz daha vardı ki, içinde çeşitli çiçekler ve ağaçlar bulunan tekkenin iki bahçesi bu havuzdan sulanırdı."¹¹³

III. 1925 SONRASI VE BUGÜNKÜ DURUM

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde tarikatlerin kaldırılışından sonra 1925'te son postnişin Abdülhalîm Çelebi'nin vefatı üzerine, Halep Dergâhı'nda şeyh bulunan Muhammed Bâkır Çelebi, çeçebilik makamını Halep'te tesfîs etmiş ve Suriye'deki Fransız mandater hükümeti tarafından da bu müessese tasdik edilmişti. Bu sûretle Halep Âsîtânesi, öbür mevlevîhânelere merkez olmuş, şeyhlerin azl ve tâyini bu makama aid bulunmuştu. Nitekim Şam Şeyhi Said Dede'nin ölümü üzerine yerine oğlu Şemseddin Dede ve Trablusşam Mevlevîhânesi şeyhi Şefik Dede'nin ölümü üzerine de yerine Mehmed Enver Dede tayin edilmişti. Bu vaziyet, 1925 yılından 1944 yılına kadar devam etmiştir.¹¹⁴ Bu yıllar arasında Mevlevîhâne bütün olumsuzluklara rağmen Bâkır Çelebi'nin önderliğinde Türkiye'den gelen dedelerle fonksiyonunu icrâ etmeye devam etmiştir. Tekkede tarikata intisâb edenler çile çıkarmış, mukâbele törenleri icrâ edilmiş, diğer tarikat mensubu bir çok derviş Mevlevî tarikatine intisâb etmiştir.¹¹⁵

1943 yılında Bâkır Çelebi'nin İstanbul'da vefat etmesi ve 1944'te Fransız Hükümeti'nin Suriye'ye bağımsızlığını vermesi üzerine, çeçebilik makamı ve bu makamın imtiyazı

113 Kâmil el-Bâlî, II, 234-236

114 Gölpınarlı, s. 362-363.

115 Çelebi, *Hazret-i Mevlâna*, s. 33-36. Celâleddin Çelebi burada, 1925'ten sonra Halep Mevlevîhânesine zorunlu göç eden Mevlevî dedelerini ve onların vatan hasretlerini anlatırken şunları nakleder: "...Hatıramda canlı yaşayanlardan biri de Bahçivan Dede'dir. O, vatan hasretini gidermek için, çiçek öbeklerine, anavatandan bazı şehir ve mahalle adlarını vermişti. Çiçekleri de öyle anardı, ağaçları da. Bu Meram güllüydü, öbürü Karaman çamı. Bu Üsküdar menekşesi, öbürü Maraş kavağı veya Antep fistiği .... ilh. Onun kurduğu hayal dünyasındaki sevgili vatanına kimse el süremezdi. Ancak ara sıra ve Dedemizin hoşgörülü olduğu zamanlarda çiçekleri nazikçe incitmeden nazikçe koklayabilirdik. ... Dedeler için kuzeyden, Anadolu'dan gelen rüzgarında, yağmur bulutunun da ayrı bir özelliği vardı. Onlar için, o rüzgarda vatan kokusu gizliydi, o yağmurda vatan suyu vardı. Bir dedenin başındaki sikkeyi çıkarıp, göğsüne basıp, saçından sakalından akan yağmur sularıyla, o çekerek hasret giderdiğini hatırlarım." Çelebi, s. 33-34.

kaldırılmış; diğer mevlevîhânelerin ve Halep Mevlevîhânesi'nin vakıflarına ve bütün vâridâtına el konulmuş ve tamamı Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne bağlanmıştır.¹¹⁶

Bâkır Çelebi'nin vefatı üzerine oğlu Celâleddin Çelebi'nin, çelebiliği kabul edilmediği için, Bâkır Çelebi'ye yokluğunda Halep'te vekâlet eden, vefatından sonrada bir yıl kadar çelebilik makamında bulunan kardeşi Şemsülvâhid Çelebi, bu tarihî makamın son temsilcisi olmuştur.¹¹⁷

Vahid Çelebi'nin verdiği malûmata göre,¹¹⁸

Halep Mevlevîhânesi, Bâkır Çelebi'nin vefatından az bir müddet sonra Evkâf Müdürlüğü tarafından zapt edilmiş ve muhiplerden bir Arap, dergâha şeyh vekili tayin edilmiştir. Tekkede beş tane ihvan dede vardır; bunların iâşeleri, pek fakir ve basit bir şekilde Evkâf idaresince temin edilmekte ve her birine ayda beş Suriye Lirası verilmektedir. Fakat yeniden derviş kabul edilmediği için dergâhın kapanması, bu dedelerin ölümüne bağlıdır.

Semâ'hânedeki kütüphane kargaşada yağma edilmiş, etrafındaki demir parmaklık kaldırılmış ve cami haline getirilmiştir. Halep'te otuz kadar Mevlevî muhibbi vardır. Bunlar biraz sema' yapmasını bilirler, yılda dört beş defa mukabele yaparlar ve Arapça ilahiler okuyarak usulsüz bir şekilde dönerler. Cuma ve pazartesi geceleri dergâha gelip Evkaf dairesinin temin ettiği yemeği yerler ve hizmetlerine karşılık ayda üçer lira alırlar.¹¹⁹

1950'li yıllardan itibaren Suriye'deki mevcut bütün tekke şeyhlerine vefatlarıyla birlikte kesilmek şartıyla maaş bağlanmış, şeyh ölünce yerine başka biri tayin edilmemiş, böylelikle tekkeler, birer birer ve zamanla tasfiye edilerek Evkaf'a mâl edilmiştir.¹²⁰

O günlerden sonra kaderine terkedilen, eski ve yeni semâ'hâneleri mescide dönüştürülen tekke, bu gün Halep halkı tarafından "Monlahâne Cami"¹²¹ olarak bilinmektedir. Eski ve yeni semâ'hâne dışındaki müştemilâtından hamuşân ve matbah, zamana yenik düşmüş ve tamamen harâbe halini almıştır. Hâmûşân içinde bulunan Mevlevî mezarlarının mezar taşları yere konulmuş, tekkenin arka tarafında bulunan dükkanlara geçiş yolu yapılmış, sikkeli mezar taşlarının sikkeleri kırılmış, çoğu kaybolmuştur. Özellikle daha önce depo olarak kullanılan ve duvarında "Yâ Hazret-i Ateşbâz Veli"¹²² ibâresi hâlâ okunan matbah, şimdi dört duvardan ibâret bir harâbe halindedir. Tekkenin ana girişinin sol tarafına inşâ edilen paralı tuvalet de, tekkeye ve hâmuşâna sıralanmış Mevlevî dedelerine bir saygısızlık

116 Gölpinarlı, s. 363; Muhammed Said el-Mevlevî, s. 32-35.

117 Gölpinarlı, s. 362-363.

118 Vahid Çelebi'nin verdiği bu malûmatlar 1950'li yıllardaki durumu yansıtmaktadır. Gölpinarlı, s. 363 (173 no'lu dipnot).

119 Gölpinarlı, s. 362-363.

120 Gölpinarlı, s. 363.

121 Bk. Hayrüddîn el-Esedî, s. 285.

122 Matbah'ın doğu duvarında bulunan kitabe:
Yâ Hazret-i Ateşbâz Veli Kaddese sırnhu'l-âlf
1323/1905 Nuksan (İmza)

örneği teşkil etmektedir. Tekkenin kuzey ana girişinin hemen sağında bulunan küçük minare ve bu minarenin tepesinde Mevlevilik'in simgesi olan sikke şeklinde alem bulunmaktadır.

Görülen o ki, Suriye'deki bütün Osmanlı eserlerine -bir an önce Osmanlı izlerinin silinmesi için- revâ görülen ilgisizlik, Halep Mevlevîhânesi'nin de kaderi olmuştur.

Bugün Halep başta olmak üzere özellikle Şam'da oluşan ve kendilerini "Mevlevî Fırkası" olarak isimlendiren bazı gruplar, çoğu zaman bazı özel törenlerde, figürleri tamamen bozulmuş sema' gösterileri yapmaktadırlar. Bizim de Halep'te tanıma fırsatı bulduğumuz "Halep Mevlevî Fırkası", yaptığı sema' gösterilerini tamamen ücret karşılığında icrâ etmektedirler. Zaman zaman sema' gösterilerinde bulunmak üzere Suriye dışına da çıktıklarını ifade eden fırka mensublarının, Mevlevîlik'le ve Mevlevî kültürüyle çok fazla alakalarının olmadığını müşahade ettik.

IV. TEKKENİN VAKIFLARI

Esasını "Sermayeyi, Allah'ın rızasını kazanmak için insanların yararlarına yöneltmek ve bu yolda harcamak" diye nitelendirebileceğimiz vakıflar, insanlara karşılıksız olarak yardım etmek için ortaya konulmuştur. Bu müessesenin devamlı yaşaması, bakım ve onarımı için gerekli kaynak da gösterilerek, kamu yararına daimi faaliyet göstermesi sağlanmıştır. Dolayısıyla çok çeşitli hizmetleri çatısında birleştiren büyük tekkelerin vakıflara olan ihtiyacı açıktır.¹²³ Halep Mevlevîhânesi de bu manada çatısı altında bulunan dervişlerin barındırılması, tekkenin bakım ve onarımı için vakfedilmiş mala ihtiyacı olan büyük tekkelerden biridir.

Halep Mevlevîhânesi, 1919'lu yıllarda *Nehriü'z-Zeheb* müellifinin ifadesiyle "Mevlevî tarikatının en büyük tekkelerinden biridir ve şehrin en güzel yerine kurulmuş, manzarası fevkalade, binası sağlam ve vakıfları bol bir tekke'dir."¹²⁴

XVI. asrın başlarında Mirza Fulâd ve Mirza Ulvan, boş bir arsa iken sahiplerinden satın alarak buraya inşa ettirdikleri tekkenin, yine etrafındaki boş arsaları da sahiplerinden satın alarak tekkeye bağışlamışlar, böylece tekkenin ilk vakıf gelirlerini temin etmişlerdir.¹²⁵ Fakat tekkenin bu ilk kuruluş dönemine ait vakıfnâmenin mevcut olmadığını ve mevcut diğer vakıfnâme sûretlerinin de Konya'ya gönderildiğini Sa'deddin Dede 5 Tışrini'l-Evvel 1327/1911 tarihli belgede bildirmektedir.¹²⁶

123 Kara, s.133,139.

124 Kâmil el-Bâfi, II, 262.

125 Sakıp M. Dede, II, 178-179; Kâmil el-Bâfi, II, 262.

126 KMMMA, zarf no: 51/10.

Bugün Konya Mevlâna Müzesi Arşivi'nde kayıtlı bulunan bu vakıfnâme suretleri, Halep Mevlevihânesi vakıf mallarına dair elimizdeki tek belgedir. Üç adet olan ve içerisinde kendilerinden mütevellî olarak bahsedilmesi sebebiyle, aşağıda isimleri zikredilecek olan şeyhlerin dönemine ait olduğu anlaşılan vakıfnâmeler, Halep Mevlevihânesi'nin vakıf mallarının bilhassa 19. yüzyılda yeterince zengin olduğunu göstermektedir. Ayrıca yukarıda zikredilen "mektup"ta ve belgelerde Halep Mevlevihânesi'nin vakıflarının zenginliğinden ve kıymetinden bahsedilmekte ve belki de bu zenginliğin sebep olduğu meşihat çekişmelerine dair bilgiler verilmektedir.¹²⁷

Konya Mevlâna Müzesi Arşivi'nde bulunan 68/39 no'lu vakıfnâme suretine göre, Hacı Ebû Bekir Ağa b. merhûm Veyis Ağa b. Bekir Ağa, Antakya Kapısı mahallindeki bütün dükkanlarını, öncelikle tekkenin tâmir ve bakımı için, gelirin geri kalanını da tekke içinde bulunan sebîlin yeniden inşâsı ve görevlisi sebîldârın ücreti için, gelirlerden artanının da tekkede bulunan dervişler için, tercüman Mustafa Ağa b. Hâfız Ağa'nın da bulunduğu ve vakıfların tescili için mütevellî tayin edildiği bir mecliste, mütevellî ve tekke şeyhi Mustafa Dede'ye teslim etmiş ve bu dükkanlarını tekkeye vakfetmiştir.¹²⁸

68/40 no'lu ikinci vakıfnâme sureti ise, Sandal Ağa b. Abdullah b. Abdülkerim'in tekkeye vakfettiği Halep'in dışında ve Kuveyk nehrinin kuzeyinde bulunan yarısı harabe halinde ve 24 kırat üzerinden 12 kırat değerinde olan üç meskene aittir. Bu meskenlerin geliriyle öncelikle evler tâmir edilecek, daha sora kirasından elde edilecek gelir, tekke dervişlerine verilecek ve dervişler de her cuma günü mukabeleden sonra vakfedenin ruhuna fatiha okuyacaklardır. Mütevellî olarak tekke şeyhi Ahmed Dede'nin tayin edildiği ve Ahmed Dede'den sonra da gelecek tekke şeyhlerinin bu vakfın mütevellisi olduğu vakıfnâmede beyan edilmiştir.¹²⁹

Üçüncü vakıfnâme, Konya Mevlâna Müzesi Arşivi'nde 68/41 numara ile kayıtlıdır ve gerek Mevlevî tarihi gerekse tarikatlar tarihi açısından nâdir bir örnek diye takdim edebileceğimiz bir vakıfnâme suretidir. Tarikatlar tarihi incelendiğinde görülür ki, genellikle tekkelere bağışlar ve vakıflar, o çevrenin veya beldenin zenginlere ve yöneticileri veya halkı tarafından yapılır. Halep Mevlevihânesi tarihinde de Abdülganî Dede'ye gelinceye kadar yukarıda örneklerini sunduğumuz usul görülmektedir. Fakat Abdülganî Dede bizzat tekke şeyhi olarak kendisinin vazife yaptığı dönemde malik olmuş olduğu bir çok akarını ve en önemlisi de 1000 cilde yakın kitabını tekkeye vakfetmiştir. Vakıfnâmede vakfın ayrıntıları şöyle geçmektedir:

es-Seyyid eş-Şeyh Abdülganî Dede Efendi b. el-Merhûm eş-Şeyh Muhammed Ali Dede Efendi b. el-Mebrûr eş-Şeyh Mustafa Efendi, Halep Esedullah Mahallesi'nde 24 kırat değerinde biri büyük, biri orta olmak üzere iki evini, yine Ukbe Mahallesi'nde Gabgân Camii'nin batısında bulunan 24 kırat değerindeki altı

127 Bkz. Mektup, ŞEK, MB, kayıt no: 18017.

128 KMMA, zarf no: 68/39

129 KMMA, zarf no: 68/40. Vakıfnâmede adı geçen Ahmed Dede ile ilgili hiçbir bilgiye rastlayamadık.

mesken ve içinde çeşitli meyve veren ağaçları ve Musâbîn mahallesi ve Zeyt Hanı yakınında bulunan evi ve yine Esedullah Mahallesi Bevâbetü'l-Muharram dışında bulunan altı adet tek katlı evi ve Benkarsa Mahallesi'ndeki dükkanını, Bâbü'l-Cenân dışında ve Mevlevî tekkesi yanında ve Yahudi havrası yanında bulunan dükkanlarını, onlarca kadife cinsinden, beş de normal cinsten halıyı ve 1000 adet kitap ve risaleyi, ayrıca kır kahveleri diye bilinen kahveleri, içinde mevcut bütün müstemilatıyla (fincanlar, ibrikler, kandiller v.s) tekkeye vakfetmiştir.

Bu vakıflardan elde edilecek gelirleri de, öncelikle tekke kütüphanesine vakfettiği kitapların korunmasına, kütüphaneye bir nâzır tayin edilmesine, tekkenin tamir ve onarımına, tekkede bulunan dervişlerin ihtiyaçlarına, tekkede mevcut meşâyihin kabirlerinin bakımına, vefatından sonra tayin edilecek türbedâr ve sebildârın ücretine, cüzhânlarla ve vakıf mütevellisi tayin ettiği kişilerin maaşlarının ödenmesine tahsis etmiştir.¹³⁰

Abdülganî Dede'nin bağışlarıyla zenginleşen Halep Mevlevîhânesi vakıf malları, Âmil Çelebi döneminde yukarıda da bahsettiğimiz gibi ciddi bir şekilde azalma göstermiş, Sa'deddin Dede'nin de vakıf akarlarını ehil olmayan kimselere teslim etmesiyle bu azalma ve zayi' olma son haddine ulaşmıştır.¹³¹ Öyle ki, mevlevîhânenin azalan vakıf mallarını teftiş için Konya'daki Çelebi Efendi müfettişler göndermiştir.¹³² Sa'deddin Dede'nin ikinci kez postnişin olduğunda Konya'ya bildirdiği demirbaş eşyalarla ilgili "selefim tarafından benderlerine demirbaş eşya olarak bir şey teslim olunmamış ve bırakılan eşyâ-ı sâire ise kırık sandalye, eski hasır gibi şey-i lâyuzker kabilinden..." cümlesi de dergâhın vakıf mallarının durumuna bir işaret kabul edilebilir.¹³³

V. TEKKE KÜTÜPHANESİ

Mevlevî tekkesi daima geniş bir bahçe içerisindedir ve bir yanda da hâmuşhâne, yahut hamuşân (sükût yurdu, susanlar) adı verilen mezarlıklar bulunur. Bahçenin bir tarafında, şeyh ailesinin oturmasına mahsus harem dairesi vardır. Ekseriyetle de sahanın ortasında semâ'hâne ve semâ'hâneye yakın bir yerde mescid vardır. Semâ'hânenin bir kısmı türbedir. Türbede dergâhın büyük şeyhleri gömülüdür. Semâ'hâneye yakın bir yerde selamlık dairesi vardır. Semâ'hânenin arka tarafında zemini ve duvarları taş döşeli çok defa üstü örtülü bir koridorun bir yanında yahut karşılıklı ve birbirine bitişik derviş hücreleri bulunur. Bu koridorun bir ucunda ve ayrı bir yerde birbirine bitişik umûmî helâlâr vardır. Hücre koridorunun diğer bir ucu ekseriyetle matbaha dayanır. Bunlardan başka her mevlevîhânedeki hücreler bölümünde yahut matbaha veya mescide bitişik büyükçe bir oda olan Meydan-ı Şerif ve bütün bu yapıları tamamlayan dergâhın hususî kütüphanesi vardır.¹³⁴

130 KMMA, zarf no: 68/41.

131 KMMA, zarf no:65/3; Mektub, ŞEK, MB, kayıt no: 18017.

132 KMMA, zarf no: 51/4 ve 51/10.

133 KMMA, zarf no: 51/4.

134 Gölpınarlı, s. 341-342.

Bir çok büyük Mevlevî dergâhında olduğu gibi Halep Mevlevihânesi'nin de bir kütüphanesi bulunmaktadır. Özellikle Abdülganî Dede'nin bağışladığı bine yakın kitap ve risâle ile zenginleşen kütüphanenin, ne zaman ve hangi şeyh döneminde tesis edildiği hakkında fazla bir malûmatımız bulunmamaktadır. Fakat Abdülganî Dede dönemine ait vakıfnâmeden anlaşıldığı kadarıyla, Dede'nin kütüphaneye kitaplarını bağışlamadan önce de kütüphanenin var olduğu ve tekke dervişlerine ve dışarıdan gelen okuyuculara hizmet ettiği anlaşılmaktadır.¹³⁵

Abdülganî Dede'nin tekkeye vakfettiği kitaplarla kütüphane daha zengin bir hale gelmiştir. Her Mevlevî şeyhi gibi kitap ve kütüphanenin ehemmiyetine vâkıf olan Abdülganî Dede, kitaplarını vakfederken kitapların korunması ve kütüphanenin daha verimli bir şekilde hizmet vermesi için vakfa bazı şartlar koymuştur. Şöyle ki:

- 1- Her şeyden önce kütüphaneye bağışlanan kitaplar bir deftere kaydedilecektir.
- 2- Kütüphaneye ve özellikle bu kitaplara Derviş Ahmed Sabûhî b. Derviş Ahmet Bûşî nâzır¹³⁶ ve kayyım tayin edilecek, onun vefatından sonra da Mevlevî dervişlerinden ehil olan biri bu görevi üstlenecektir.
- 3- Kütüphanenin anahtarını taşıyana (nâzır veya hâfız-ı kütüb) mütevellî tarafından aylık 60 kuruş dirhem-i sultanî ödenecektir.¹³⁷
- 4- Yine vakfedenin şartlarındandır ki, kütüphanenin anahtarı kendisine teslim edilecek olan kişi doğru, güvenilir, okuma-yazma bilen biri olacak, ecânibden (yabancılar) olmayacaktır; eğer Mevlevî fukarasından birisi bulunamazsa Mevlevî muhibbi birine anahtar teslim edilecektir.
- 5- Kütüphane cuma ve pazartesi günleri açılacak, ehl-i ilmin âdeti olduğu üzere ve o günler de tatil olduğu için sabahtan ikinci vaktine kadar kütüphaneden faydalanmaları sağlanacak, perşembe günü de mukâbele günü olduğu için sabahtan mukâbele vakti olan öğle vaktine kadar kütüphane açık olacaktır.
- 6- Her kim okumak veya araştırma yapmak için bir kitap isterse, kütüphanenin anahtarı elinde bulunan nâzıra müracaat edecek ve "ben filan kitabı istiyorum" diye talep edecek,

135 KMMA, zarf no: 68/41.

136 Yazılan vakfiye Arapça olduğu için burada kütüphane görevlisi "nâzır" diye isimlendirilmiştir. Bu dönemde Osmanlı beldelerinde kütüphane görevlisi "hâfız-ı kütüb" diye isimlendirilir ve vakıfnâmelerde diğer personel bir iki satırla bazen de adları anılarak geçildiği halde hâfız-ı kütüblerin vasıfları, tayin ve azl şekilleri ve yapması gereken işler (bu vakfiyede de olduğu gibi) uzun uzadıya anlatılırdı. Geniş bilgi için bk. Erünsal, s. 154.

137 XIX. Asır başlarında İstanbul'da ve İstanbul dışında kurulan bazı kütüphanelerde görevlendirilen hâfız-ı kütüblerin ücretleri şöyledir: İstanbul Kılıç Ali Paşa Kütüphanesi birinci hâfız-ı kütübü 40, ikinci ve üçüncüsü 20, dördüncüsü de 16 akçe, Konya Yusuf Ağa kütüphanesi birinci hâfız-ı kütübü 100, ikinci hâfız-ı kütübü 90 akçe günlük ücret alırken, İstanbul Hâlet Efendi Kütüphanesi hâfız-ı kütüblerinin ücretleri vakfiyede aylık 36'şar kuruş olarak belirlenmiştir. Bk. Erünsal, s. 175.

o da (nâzır) kütüphane defterinden kitabı tesbit edip, okumak isteyen kütüphane içerisinde okuması için verecek, böylece kitap kütüphane içerisinde kalacak ve aynı kitabı isteyen bir başkasına “kitap kütüphanede değildir” denilmeyecektir.

7- Kütüphaneden hiçbir kitap satılmayacak, rehin verilmeyecek, değiştirilmeyecek ve hiçbir kimseye (büyük-küçük, hakim-kadı, zengin-fakir) verilmeyecektir.¹³⁸

Bu vakıf şartlarıyla sağlam bir şekilde korunan kitaplar, Halep Mevlevîhânesi son postnişini Sa‘deddin Dede zamanına kadar hiç eksilmeden gelmiştir. 20 Kanunu‘l-evvel 1327/1909 tarihinde Sa‘deddin Dede Konya‘daki Çelebi Efendi‘nin isteği üzerine kitapların listesini çıkartmış ve Konya‘ya göndermiştir.¹³⁹ Halen Konya Mevlâna Müzesi Arşivi‘nde bulunan bu listede hadis, tefsir, fıkıh ve tasavvuf gibi ilimlere ait 811 adet kitap ve 187 küçük risâle kaydı bulunmaktadır. Çok ciltli birçok kitap tek isim altında kayıt edilmiş olduğu için kitap sayısı 811 gözükmemekte ise de aslında mevcut kitap sayısı binin üzerindedir.

Yukarıda da arzettiğimiz gibi tekke, Bâkır Çelebi‘nin vefatından az bir müddet sonra Evkaf Umum Müdürlüğü tarafından zapt edilmiş ve semâ‘hâne içerisinde bulunan kütüphane, kargaşalıkta yağma edilmiş, etrafında bulunan demir parmaklıklar kaldırılmış ve cami haline getirilmiştir.¹⁴⁰

Biz de Halep‘te yaptığımız araştırmalar esnasında, Halep Vakıflar Müdürlüğü‘nde Mevlevîhâne Kütüphanesi kitaplarının bahsi geçen kargaşadan geriye kalanlarının 1949 yılında, önce Milli Kütüphane‘ye (Mektebetü‘l-Vataniyye) nakledip, 1981 yılına kadar bu kütüphanenin depolarında bekletildiğini ve daha sonra 1981‘de kurulan Halep İslam Vakıfları Kütüphanesi‘ne aktarılmış olduğunu öğrendik. Aynı yıl, zamanın Vakıflar Kütüphanesi Müdürü Ahmed Muhammed Serdar tarafından “Mevleviyye Kütüphanesi” başlığı altında kitapların bir listesi çıkartılmıştır. Elimizde fotokopisi bulunan listede 1006 adet kitabın kaydı bulunmaktadır. Daha sonra Şam‘da Esed Kütüphanesi‘nin kurulması üzerine, Suriye‘nin bütün kentlerindeki bu tür kütüphanelerle beraber, Mevleviyye Kütüphanesi kitapları da Şam Esed Kütüphanesi‘ne nakledilmiştir.

Esed Kütüphanesi‘nde yaptığımız araştırmalar neticesinde, gerek Konya Mevlâna Müzesi Arşivi‘nde ismi geçen listedeki kitapların, gerekse İslam Vakıfları Kütüphanesi müdürü tarafından hazırlanan listede ismi geçen kitapların çoğunun, bu kütüphane kayıtlarında mevcut olduğunu müşahade ettik. Nitekim yukarıda Abdülganî Dede‘nin eserlerinden bahsederken, Esed Kütüphanesi‘nde bulunan ve mikrofilme aktarılmış olan kitaplardan faydalandık.

138 Aynı dönem ve öncesi İstanbul ve diğer Osmanlı illerinde bulunan kütüphanelerin açık olacağı günler ve kütüphanede bulunan kitaplardan faydalanma esasları hakkında geniş bilgi için bkz. Ertünel, s. 237-264.

139 KMMA, zarf no: 68/38-41

140 Gölpinarlı, s. 363.

VI. TEKKE'NİN HÂMÛŞÂN'I

Mevlevîler mezarlığı "susanlar yurdu ve susanlar" anlamına gelen Farsça "hâmûşhâne, hâmûşân" diye isimlendirmişlerdir.¹⁴¹ Dergâhlarda, semahânedeki türbeden başka, dergâh etrafında veya dergâha yakın bir yerde ayrıca "hâmûşhâne" vardır. Buraya dedeler ve dergâha muhibler "sırlanırdı."¹⁴²

Mevlanâ soyuna mensup olan şeyhler destarlı sikke giydikleri gibi, mezar taşlarının başına da destarlı sikke şekli yapılırdı. Diğer dedelerin mezar taşlarının başında dal sikke vardır. Muhiblerin başlarına ise sikke yapılmaz, hangi memuriyette ise ona göre kafesî, kâtibî destarlı veya örfî sarıklı yahut da fesli taş yapılır, yalnız Mevlevî olduğu, baş taşının göğsüne hakkedilen kabartma sikkeden anlaşılırdı. Kadın taşları da bu şekilde idi.¹⁴³

Halep Mevlevîhânesi de diğer büyük Mevlevî dergâhları gibi bir hâmûşâna sahiptir. Avlunun güney-doğuya bakan kısmında içinde tarikat şeyhlerinin ve yüksek düzeydeki görevlilerin kabirlerinin bulunduğu büyük bir hâmûşân (mezarlık) bulunmaktadır. Burada eski semâhâneye bitişik özel bir bölmede, Şâtır Dede, Abdülganî Dede ve Emin Dedelerin kabirleri vardır. Bunlardan başka iç hazîre diye isimlendirebileceğimiz ve yıkılan eski semâhânenin yerinde bazı Mevlevîlerin kabirleri ve dış hazîre diye isimlendirilen yerlerde de çok sayıda Mevlevînin ve Mevlevî muhibbinin (Halep'te vefat eden devlet büyükleri başta olmak üzere) kabirleri mevcuttur. Bu kabirlerin mezar taşlarının bazıları Arapça, bazıları da Osmanlıca olarak yazılmıştır. Geçen zaman içerisinde ilgisizlik ve bakımsızlık sebebiyle yavaş yavaş yok olmaya yüz tutmuş bu hâmûşânda kabirleri bulunan bütün Mevlevîlerin ve Mevlevî muhiblerinin kabir taşlarını tesbit ettik. Her ne kadar ilgisizlik nedeniyle bir çok Mevlevî şeyh ve dervişinin mezarları yok olmuş, geriye daha çok 1925 sonrası tekkede bulunan şeyh ve dervişlerin ve onların ailelerinin mezarları kalmış olsa da bunların burada naklinin uygun olacağını düşünüyoruz.

141 Pakalın, I, 720-721.

142 Gölpinarlı, s. 425

143 Gölpinarlı, s. 425.

VII. HALEP MEVLEVİHANESİ HÂMÛŞÂNÎ'NDA HALEN MEVCUT OLAN MEVLEVÎ KABİRLERİ

a. Halep Mevlevîhanesi'nde eski semâhane içinde özel bir odada bulunan kabirler:

1- *Şâtır Dede*¹⁴⁴

2- Hâze'd-darîh el-ârifü billah teâlâ mürşidi's-sâlikîn ve mürebbîyi'l-mürîdîn şeyhu tekiyyetü'l-Mevleviyye bi Halep eş-Şehbâ intakale bi'l-vefâti ilâ rahmeti'llahi teâlâ ve afvehû sene 1294 (1877) *es-Seyyid eş-Şeyh el-Hâc Abdülganî Dede* ibni Merhûm eş-Şeyh Muhammed Ali Dede ibni Merhûm es-seyyid eş-şeyh Mustafa Dede aleyhi rahmetullahi ve berekatüh.

3- Hâze'd-darîhu el-merhûm eş-Şehîd el-Cinânî es-Seyyid el-Hâc *Muhammed Emîn Dede* Şeyhu Tekiyyeti Kilis intakale ilâ rahmeti'llahi teâlâ 1288 (1871)

b. İç Hazîre Kısmı (*Eski Semâhâne*)'nda Bulunan Kabirler:

1- *İsmail Efendi Mevlevî* 1268 (1851) b. el-Hâc .....Ağa Veyiszâde 1355(1936)

2- *eş-Şeyh Said Efendi* Reis-i Mahkemetü'l-Cerâim 1263/1846

3- *el-Hattât es-Seyyid Zeki el-Mevlevî* b. El-Merhûm eş-Şeyh Mustafa *Dede* 22 Zilhicce 1365/1945

4- Kazım Paşa Oğlu *Ali Kemal* 1330/1911

5- Kudemây-ı tarikat-ı âliyye-i Mevleviyyeden *İzmirli Tevfik Dede* 1322/1913

6- Düfine fi 1333/1914 el-Merhûme *Âmine* zevcetü'ş-Şeyh Mustafa Dede

144 Şâtır Dede'nin kabri üzerinde vefat tarihine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Şâtır Dede'nin kabri üzerinde asılı duran ve Hüseyin Hüsni el-Mevlevî tarafından yazılan aşağıda verilen bir şiir bulunmaktadır:

Şâtır-ı bezm-i ma'nevî Hazreti Şâtır Dede
Nâzır-ı feyz-i Mesnevî Hazreti Şâtır Dede
Aşinây-ı ser Hakır zât-ı pâk-i eşrefî
Bûlbül-ü bâğ-ı mevlevî Hazret-i Şâtır Dede
Kîm olup şerefyâp bu mülkü râh-ı dîl
Merkadî tûset pertüy-ı Hazret-i Şâtır Dede
Bûy-i verd-i hakikat ravza senden münteşir
Sabây-ı aşk-ı Nebevî Hazret-i Şâtır Dede
Baş kesub kemter Hüsni ister meded el-amân
Mülk-ü safâ hürev-i Hazret-i Şâtır Dede
(Nazamehû ve ketebehû çâkirâl-i 'iba Hüseyin Hüsni el-Mevlevî pürhata gufira lehû. Receb 1347/1931)

Ve düfine fihi el-Merhûme *es-Seyyide Feride* binti eş-Şeyh Mustafa Dede el-Mevlevî tüvüffiyet leyletü'n-nısfı min Şa'bân 1355/1936

7- eş-Şehide *es-Sittü Meryem* es-Seyyid Mahmudzâde Hene Cemadî es-Sânî 1306/1888

8- Hâze'l-kabri'l-merhûm el-Mebrûr el-Cenânî *Abdülkâdir Dede* b. el-Hâc Mustafa ed-Debbâğ 1329/1911

9- Düfinet fihi eş-Şehîde *Fatıma* binti eş-Şeyh Muhammed Seyyid Dede 1272/1855

10- Amine Hatun binti *eş-Şeyh Abdullah el-Kıbrıslı* tüvüffiyet fi 28 Ramazan 1330/1911.

11- *es-Seyyid Abdülganî* b. el-Merhûm el-Hâc Muhammed Efendi 1272/1855 (Aynı mezarda) Bu garratgâh-ı hâmûşide medfûn kudemây-ı Halep gişân-ı Mevlevîden *Birecikli Sabri Dede* 1340/1921

12- *es-Seyyid Abdülganî el-Mehâmirî* 12 Ramazan 1353/1934

13- *Kevser Hanım Efendi* Kiram-ı Mevlâna'dan Hacı Kemalettin Efendi kerimesi eş-Şeyhi'l-Meşhûr Osman Efendi hafîdesi Çelebiy-i Kebir ibni Mevlâna Abdülhalim Çelebi Efendi halifesidir. Bütün hayatını hayr ü hasenat ve ibâdâtla geçirmiş ve âdâb-ı mevleviyyeye vukûfuyla iştihar eylemiş olup, mahdûm-i Çeleb-i Kebir Bâkır Çelebi zamanın revnaktâr etmiştir. Cenâb-ı Hak rüçer-i futuhunu garîk ve gufran eyleye. Âmin. İstanbul 1881/Halep 1941

c. Dış Hazire Kısmında Bulunan Kabirler:

1- Hâze'l-kabri'l-merhûm el-Mebrûr es-Sâid el-Cinânî el-Mağfûr lehû *el-Hattât es-Seyyid Muhammed Zeki el-Mevlevî* b. merhûm eş-Şeyh Mustafa Dede ecâbe da'vet-i Rabbî fi's-sânî aşara min zi'l-Hicce 1365/1945

2- Bu garrâtgâh-ı hâmûşide medfûn kudemây-ı Halep geşân-ı Mevlevîden *Birecikli Sabri Dede*'nin Ruhuna fâtiha 1340/1921 (Aynı kabirtaşı iç hazîre kısmı (Eski Semâ'hâne)'nda da bulunmaktadır.)

3- Hâze'l-kabri'l-merhûm el-Mağfûr lehû *es-Seyyid eş-Şehid Süleyman Ağa* İbn İsa karâyîb-i Hüseyin Ağa Emîni'd-Def'at-i Halep intekale ilâ rahmeti'llâhi teâlâ fi evâhiri Safer sene 1196/1781

4- Hâze'l-kabri'l-Merhûm el-Mebrûre *Fatıma* binti eş-Şeyh Sabûhî Dede ecâbet da'vete Rabbihâ el-Cum'a 12 Cemâdi'l-Evvel el-muvâfik 2 Âzâr 1270/M.1853

5- eş-Şehîd Ahmed Bey İbrahim Paşazâde sene 1244/1828

6- eş-Şehîd es-Seyyide Emetu'llah H 1231/1815

7- Hâze'l-kabri'l-merhûm el-Mebrûr el-Hâc Abdu'l-Kâdir b. el-Hâc Muhammed ed-Dervîş Hâbîy-i (Tekke için mal toplayan) Tekiyyeti'l-Mevleviyye bi Halep ecâbe da'vete Rabbihî yevme's-Sebt fi ısrîn zi'l-Ka'de 1352/1933

8- Hâze'l-kabri'l-merhûm el-Hattat Hüseyin Hüsni Efendi b. Halîl İstanbûlî 1374/1954

9- Halep Valisi Osman Paşa 1268/1851

10- Yâ Hazret-i Mevlâna

Hâze'd-darîh el-Mağfûr lehû el-Merhûm eş-Şeyh Muhammed Murtazâ b. eş-şeyh Muhammed Şâhû el-Mevlevî Şeyh-i Mevleviyyet-i Halep tüvuffiye yevme'l-Erbiâi el-muvafık 14 Zi'l-ka'de 1389/1969

İlâhî zünûbî evresetnî mezelleten fehilmûke mevcûdun
Ve ente arîmün ve vucûdüke kadîmu'l-en'âmi tefaddalen
Fihâ ene muhtaçun ve ente alîmun ânîlnî el-afve ve emhû
Hatîetî bicâhî Nebî kad etânâ halîmün fehâ abduke
Muhammed Şah kad etâ zellîun yerdumu'l-hulde dâre'n-naîm 1323/1905

11- Hâze'l-kabri'l-merhûm el-Mebrûr es-Seyyid'il-Cenânî Şeyh-i Tekiyyet'il-Mevleviyyeti Halep eş-Şeyh Muhammed Yusuf b. el-Merhûm eş-Şeyh Mustafa Dede el-Mevlevî ecâbe da'vete Rabbihî el-Mennân fi yevmi'l-Cum'a et-tâsi' min Saferi'l-Hayr 1368/1948

12- el-Hâc Muhammed Sâbit b. el-Merhûm eş-Şeyh Mustafa Efendi ecâbe da'vete Rabbihî 1345/1926

13- Nâlet min fazli'l-Kerîm fâzet rıza'l-Mevlâ ve kad fâzet bi ihsani amîm Aişe Hanım binti Selim Paşa fi yevmi'l-ahad fi Rebîi'l-âhir sene 1256/1840

14- Darîh-i şehîr-i kudemâ bi'l-fazlı fi'l-mecdi'l-ganî Rakıyyi makâmi'l-evliyâ Sırâcuddîn el-Mevlevî 1303/1885

15- Hâze'l-kabri'l-merhûm vel-mebrûru'l-cinânî el-mağfûr lehû nâzır-ı Tekiyyeti'l-Mevleviyye eş-Şeyh Salih Efendi b. el-Merhum eş-Şeyh Mustafa Dede ecâbe Rabbehu Mennân (yâ eyyetühe'n-nefsul-mutmeinne ırcı ilâ rabbiki râdiyeten merdiyyeh) fi 16 Rabîü's-sânî 1360/1941

16- Erkân-ı Harbiyyeden ve ashâb-ı kemâlden *Manastırlı Rıf'at Bey* Vilâdeti Manastır 1264/1847 Vefatı Halep 1324/1906

17- el-Merhûm el-Ferik *Ali Muhsin Paşa* ibni el-Müşîr Hüseyin Hakkı Paşa Vahid Şevval Yevme'l-Ahad 1321/1903

18- *es-Seyyid Muhammed Emin* b. es-Seyyid İbrahim İsmet el-Hüsni el-Kâdî bi Halep fî Ramazan 1202/1787.

SONUÇ

Türkiye'de neş'et eden bir tarikat olma özelliğine sahip olan Mevlevîlik, ortaya çıkışından 1925 yılında kapatılışına kadar geçen süre içerisinde, tasavvufî terbiye yanısıra, özellikle Osmanlı kültür ve sanatının oluşumunda ve yayılmasında rol oynamış ve birçok musikîşinas ve diğer sanat erbâbının yetişmesine katkıda bulunmuştur.

Halep Mevlevîhânesi, Osmanlı topraklarında Türk-Arap kültür muhiti ekseninde tesis edilmiş en önemli dergâhtır. Tarih boyunca eğitim ve kültür hayatına yaptığı katkıların yanısıra, I. Dünya Harbi'nde Osmanlı Ordusuna yaptığı hizmetlerle de dikkati çeker. Türkiye'de tekkelerin kapatılmasıyla Mevlevîlik'in merkezi haline gelen dergâh, 1940'lı yıllarda Suriye Devleti'nin engellemeleri neticesi kapatılmış, camiye çevrilen semâhânesi dışında diğer binaları kendi haline terkedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Abdullah Satioğlu, "Kayseri Mevlevî Şeyhi A. Remzi Dede", *Erciyes Dergisi* (özel sayı), Ağustos 1983, sayı 68.

Abdülfettâh Ravvâs Kal'acı, *Halebü'l-kadîme ve'l-hadîse*, Beyrut 1989.

Abdülganî Dede, *Sulûkü mesleki'l-Mevleviyye ve mensûkü menâsiki's-semâ'iyyeti's-sûfiyye*, Şam Esed Kütüphanesi, Mahtûtât Bölümü, kayıt no: 17717.

_____, *Ulûmu fethi'l-mevâhibi'l-lâhûtiyye fî keşfi esrâri me'ârifi'l-berzahîyye*, Şam Esed Kütüphanesi, Mahtûtât Bölümü, kayıt no: 18017.

Ahmed Refik, *Âlim ve Sanatkarlar* (hzl.Vahit Çabuk), Ankara 1980.

Ahmet Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn* (trc. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1989.

Ali Enverî, *Semâ'hâne-i Edeb*, İstanbul 1309.

Azamat, Nihat, "Dîvâne Mehmet Çelebi", *DİA*.

Çelebi, Celâleddin, *Hazret-i Mevlâna (723. Vuslat Yıldönümü-1996)*, Konya 1996.
_____, "Abdülhalim Çelebi" *DİA*.

Çıpan, Mustafa, "Mevlevî Şeyhlerinden Dîvâne Mehmed Çelebi", *VII. Milli Mevlânâ Kongresi Tebliğler*, 3-4 Mayıs 1993 Konya, Konya 1994.

Danişmend, İ. Hâmi, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1976.

Ergun, S. Nuzhet, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936.

Erünsal, İsmail E., *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara 1988.

Evlîyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, (Sadeleştiren, Münir Çevik), İstanbul 1985.

Fındıklı İsmet Efendi, *Tekmiletü's-şakâik fi Hakk-ı ehl-i Hakâik, Şakâik-i Numâniye Zeyilleri*, İstanbul 1989, (hzl. Abdülkadir Özcan).

Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983 (İkinci Baskı).

Hayrüddîn el-Esedî, *Ihyâu Haleb ve Esvâkuhâ*, (thk. Abdülfettah Ravvas Kal'acı) Dımeşk 1981.

Hüseyin Ayvansarayî, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, İstanbul 1381.

Hüseyin Vassaf, *Remzinâme*, Hasibe Mazıoğlu kütüphanesindeki nüsha

Işın, Ekrem, "İstanbul'un Mistik Kültüründe Mevlevîhâneler, Yenikapı Mevlevîhânesi" *İstanbul Dergisi*, 1993, sayı 4.

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1970.

Kâmil el-Bâlî el-Halebî el-Gazzî, *Nehrü'z-zeheb fi Târîhi Haleb*, (thk. Şevki Şa's-Mahmud Fahûrî), Halep 1991 (II. Baskı).

Kara, Mustafa, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul 1990.

Karabulut, A. Rıza, "Mevlevî A.Remzi Dede", *Erciyes Dergisi*, Ağustos 1983, sayı 68.

Kreiser, Klaus, "Evlîyâ Çelebi ve Başka Kaynaklara Göre Arap Âleminin Doğusundaki Büyük Şehirlerde Mevlevîhâneler" *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994.

Mazıoğlu, Hasibe, *Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Ankara 1987.

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, (hzl. O.Hülâgû-M. Ekincikli-H.Savaş) İstanbul 1998.

Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (hzl. A.F. Yavuz-İ. Özen), İstanbul ty.

Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi* (hzl. Yavuz Senem), İstanbul 1913.

- Muhammed Es'ad Talas, *Âsârü'l-İslâmiyye ve târîhiyye fî Haleb*, Dimeşk 1958.
- Muhammed Kürd Ali, *Hutatu's-Şâm*, Dimeşk 1975.
- Muhammed Râgıb Halebî, *A'lâmü'n-nübelâ bi târihi Halebi's-şehbâ*, Halep 1988.
- Muhammed Said el-Mevlevî, "el-Mevleviyye felsefetü'd-deverân münzü seb'a kurûn ve nısf", *Maraya'l-Medine*, sayı 75, Beyrut 1997.
- Muhammed Tancî, *Mu'cemü'z-zehebî*, Beyrut 1993.
- Ocak, A. Yaşar, "Zâviyeler", *Vakıflar Dergisi*, XII, Ankara 1978.
- Olgun, Tâhir, *Çilehâne Mektupları*, (hzl: Cemal Kurnaz-Gülgün Erişen), Ankara 1995.
- Önder, Mehmet, "Konya Mevlânâ Dergâhı Arşivi ve Mevlevihâneler", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994.
- _____, "Son Çelebiler", *Resimli Tarih Mecmuası*, VI, sayı 61, İstanbul ty.
- Öngören, Reşat, *XVI. Asırda Anadolu'da Tasavvuf*, İstanbul 1996, (Basılmamış Doktora Tezi).
- Özdamar, Kadir, "A. Remzi Akyürek Üzerine Notlar", *Erciyes Dergisi* (özel sayı), Ağustos 1983, sayı 68.
- Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993.
- Sakıb Mustafa Dede, *Sefîne-i Mevleviyye*, Kahire 1283.
- Satoğlu, Abdullah, "Kayseri Mevlevî Şeyhi A. Remzi Dede", *Erciyes Dergisi* (özel sayı), Ağustos 1983, sayı 68.
- Seyyid Sahih Ahmed Dede, *Mecmuatü't-tevârihi'l-Mevleviyye*, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, kayıt no: 5446.
- Tanman, Baha, "Âsitâne", *DİA*.
- Tezeren, Ziver, "Üstad Ahmed Remzi Akyürek", *Erciyes Dergisi* (özel sayı), Ağustos 1983, sayı 68.
- Tuncer, Orhan Cezmi, "Kilis Mevlevihânesi", *II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevihâneler Kongresi Tebliğler*, Selçuk Üniversitesi Türkiyât Araştırmaları Enstitüsü Türkiyât Araştırmaları Dergisi, Mayıs 1996.
- Uğur, Ferit, "Mevlevîlik Üzerine Bazı Notlar", *Konya Mecmuası*, Mayıs 1940, sayı 32.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1991.

Uzluk, F. Nafiz, "Mevlevî Hilâfetnâmeleri", *Vakıflar Dergisi*, Ankara 1971, sayı IX.

Uzunçarşılı, İ.Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1988.

Ünver, A. Süheyl, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhâneleri ve Son Şeyhleri", *Mevlâna Güldestesi*, Konya 1964.

Zâkir Şükrü Efendi, *Mecmuây-ı Tekâyâ*, (hızl: Şinasi Akbatu), *İslam Medeniyeti Dergisi*, IV, (Ağustos 1980); V, (Ocak 1981); V, (Haziran 1981).

Zamantılı, Abdulkâdir, "Yine Remzi Dede", *Erciyes Dergisi* (özel sayı), Ağustos 1983, sayı 68.